

**СОФИЙСКИ УНИВЕРСИТЕТ „СВ. КЛИМЕНТ ОХРИДСКИ“  
ФАКУЛТЕТ ПО КЛАСИЧЕСКИ И НОВИ ФИЛОЛОГИИ  
КАТЕДРА ПО АНГЛИЦИСТИКА И АМЕРИКАНИСТИКА**

**АВТОРЕФЕРАТ**

**на дисертация за придобиване на научната степен „доктор на науките“ в област на висшето образование *2. Хуманитарни науки, професионално направление 2.1. Филология*  
на тема**

**МНОГОПРОЦЕСЕН КОГНИТИВЕН МОДЕЛ ЗА ИЗСЛЕДВАНЕ  
НА ТЕКСТ И ДИСКУРС**

**(A MULTI-PROCESS COGNITIVE MODEL FOR INVESTIGATING  
TEXT AND DISCOURSE)**

**Нели Тодорова Тинчева**

**София  
2022**

Дисертационният труд е разгледан на заседание на Катедрата по англицистика и американистика на Факултета по класически и нови филологии, Софийски университет „Св. Климент Охридски“ на ..... г. и е насочен към външна защита.

Защитата на дисертационния труд ще се състои на ..... в ..... на Софийския университет „Св. Климент Охридски“.

# **СЪДЪРЖАНИЕ**

## **ГЛАВА I. УВОД**

- I. 1. Обект на изследването
- I. 2. Изследователски въпроси
- I. 3. Подход, метод, данни
- I. 4. Организация на Главите в дисертацията

## **ЧАСТ ПЪРВА**

### **ГЛАВА II. ИЗВЛИЧАНЕ НА МОДЕЛА**

Приноси в Глава II

### **ГЛАВА III. ВЕРИФИЦИРАНЕ НА МОДЕЛА**

Приноси в Глава III

## **ЧАСТ ВТОРА**

### **ГЛАВА IV. СИТУИРАНЕ НА МОДЕЛА: ЛИНГВИСТИКА НА ТЕКСТА**

Приноси в Глава IV

### **ГЛАВА V. СИТУИРАНЕ НА МОДЕЛА: АНАЛИЗ НА ДИСКУРСА**

Приноси в Глава V

## **ЧАСТ ТРЕТА**

### **ГЛАВА VI. РЕАЛНИ СВЕТОВЕ: ФУНКЦИОНИРАНЕ И ПРИЛОЖЕНИЯ**

Приноси в Глава VI

### **ГЛАВА VII. РЕАЛНИ СВЕТОВЕ И СОЦИАЛНО-ПОЛИТИЧЕСКА МИСЪЛ: БРЕКЗИТ**

Приноси в Глава VII

### **ГЛАВА VIII. РЕАЛНИ СВЕТОВЕ И СОЦИАЛНО-ПОЛИТИЧЕСКИ ДЕЙСТВИЯ: ПУБЛИКАЦИИ ВЪВ ФЕЙСБУК**

Приноси в Глава VIII

**ГЛАВА IX. ЗАКЛЮЧЕНИЕ**

**ЦИТИРАНИ ИЗТОЧНИЦИ**

**ПРИНОСИ НА ДИСЕРТАЦИЯТА**

**ПУБЛИКАЦИИ ПО ТЕМАТА НА ДИСЕРТАЦИОННИЯ ТРУД**

## **ГЛАВА I. УВОД**

### **I. 1. Обект на изследването**

Отправната точка в дисертацията е личният ми опит като изследовател и преподавател, опит, който ежедневно потвърждава по-всеобхватната необходимост от динамика в аналитичността при боравенето с текст и дискурс. Тази необходимост се разраства ежедневно, паралелно на всеобхватността на технологичните промени в начина на общуване и произтичащите от тях адаптации на представите и нагласите към текст и дискурс.

Дисертацията е насочена към проблемите при анализ на текст и дискурс, свързани с няколко сфери на действие. Най-тесната сфера е тази на практическия анализ на текстове и дискурси. По-широка е сферата на теорията на провеждането на практически анализ на текстове и дискурси. Основният фокус на дисертацията е върху третата сфера – тази на теоретичните изследвания върху (когнитивното) изграждане на текст(ове) и дискурс(и), което от своя страна зависи от сферата на действие на понятия, свързани с ТЕКСТ и ДИСКУРС. Разбира се, тук трябва да признаем, че множество носители на езика комуникират успешно чрез текстове и дискурси, без да познават термините и понятията ТЕКСТ и ДИСКУРС. Абстрактната същност на тези понятия обаче прави дори и подсъзнателна им употреба по-сложна за анализ от употребата на, например, ХЛЯБ, МЛЯКО, ВОДА. Най-общо погледнато, целта на дисертацията е да допринесе към научното разбиране на припокриването на четири сфери на действие и анализ, свързани с ТЕКСТ и ДИСКУРС.

Двете понятия се разглеждат в дисертацията като произтичащи от когнитивни процеси и като свързани с основни когнитивни принципи. По отношение на естеството на когнитивните процеси, тук те се схващат като потенциално, но далеч не задължително, обвързани с употребата на езика. Когнитивните процеси, свързани с

езика, са само част от всички когнитивни процеси, участващи в човешката комуникация. Като цяло, основополагащият когнитивен теоретичен подход в настоящото изследване е този, чиито принципи са описани в Лейкоф и Джонсън (1999). Този подход обуславя и избора на метода, източниците на данни, както и цялостната организация на дисертацията.

Според един от принципите, описани от Лейкоф и Джонсън (пак там), езиковите изразни средства сигнализират функционирането на „скрити“ когнитивни структури и процеси и, вследствие на това, езиковите изразни средства могат да бъдат използвани като „входни точки“ към полето на действие на тези когнитивни процеси (Лейкоф и Джонсън 1999; Ланакър 2008; Барсалу 2020; Пантер 2022). Настоящата дисертация защитава позицията, че въпреки значителния технологичен напредък при директните невробиологични когнитивни изследвания, езиковите проучвания все още представляват потенциален източник на значими постижения. Нещо повече, те представляват незаменим източник на нови теории и парадигми.

Изборът на „текст“ и „дискурс“ за обект на изследване изисква да се поясни какво се разбира тук под термините. Както всеки преглед на литературата по въпроса би показал, всеки от термините може да се отнася до широк диапазон от понятия и то до такава степен, че да не означава почти нищо конкретно или да означава твърде много. Нещо повече, двата термина потенциално може да извикват в съзнанието припокриващи се или напълно съвпадащи понятия. В подкрепа на това твърдение, нека систематизираме накратко многобройните интерпретации на понятията ТЕКСТ и ДИСКУРС.

Разработките по темата разкриват три основни изследователски стратегии, първата от които е да се използва само един от двата термина. Де Богранд и Дреслер (1981) и Халидей (1976, 1985) използват в проучванията само „текст“, а Синклеър и Култард (1975) – само „дискурс“. Друг начин за справяне с проблема е да се подходи

към ТЕКСТ и ДИСКУРС като понятия в опозиция. В такива случаи (напр. Стъбз 1983; Полтридж 2021; Виртанен 2022), тенденцията е ТЕКСТ да се постулира чрез писмената си форма, а ДИСКУРС – чрез устната. Друг параметър, по който понятията могат да бъдат отличени е континуума монологичност-диалогичност (Танен 1980; Тинчева 2015). В такива случаи ТЕКСТ съответства на монологични езикови употреби, а ДИСКУРС – на диалогични (например, Феърклаф 1989). В литературата по въпроса се наблюдава и преплитане на последните две линии: „текст” се използва за писмени и монологични форми, а „дискурс” – за устни и диалогични (Виртанен 1992, 2022).

Третата стратегия, която изследователите използват е, вместо да разглеждат ТЕКСТ и ДИСКУРС в опозиция, да ги свържат като различни аспекти на едно и също явление. Наблюдават се няколко подтипа на този вариант. Първият разглежда ТЕКСТА като вербален запис на ДИСКУРСа, а ДИСКУРСа – като език в действие (напр. Браун и Юл 1983; Полтридж 2013; Виртанен 2022). Това, разбира се, не е единствената версия на варианта, базиран на разликата между езиковия продукт и езиковия процес. Друга версия се наблюдава при Феърклаф (1989), който допълнително уточнява, че ТЕКСТът се позиционира централно и в рамките на ДИСКУРСа, т.е., според Феърклаф ДИСКУРСът обхваща и обгръща ТЕКСТА. Вторият подвид на дефиниции на ТЕКСТ и ДИСКУРС, които ги разглежда като взаимосвързани аспекти на едно понятие, е типичен за разработки като тази на фон Дийк (1977), според когото ТЕКСТ е абстрактно понятие, което намира своята реализация чрез конкретен ДИСКУРС. Халидей на свой ред използва подобна идея, но в обратен порядък. Той дефинира ДИСКУРСа като абстрактното понятие, а ТЕКСТА счита за негово реално проявление (1977: 40).

Още една съществуваща алтернатива е тази, предложена от де Богранд, която разглежда дискурса като последователност от индивидуални текстове (1980: 19). Подобни изследвания типично се фокусират върху въпроса на какъв принцип текстовете

се свързват в дискурс. В общия случай те намират отговори чрез свързването на всеки текст с определена дискурсна функция или акт. Виртанен (2022) дори използва термина „текстови дискурс“ и така координира двете понятия едно спрямо друго.

Като цяло, литературата по въпроса е не само изобилна и широко вариативна, но и в допълнение не може да бъде систематизирана по оста използване на термини–теоретичен подход. Като пример нека вземем Феърклаф (1989, 2018), представител на Критичния дискурсивен анализ, и Стокуел (2008, 2020), представител на Когнитивната поетика, които използват принципно една и съща метафорична интерпретация на ДИСКУРС (т.е. ДИСКУРСЪТ като обхващащ ТЕКСТА). Като цяло, изглежда напълно обосновано да обобщим, че в научните изследвания на ТЕКСТ и ДИСКУРС съществува една „сива зона“ от неяснота по въпроса как да бъдат третираны двете понятия и, съответно, как да бъдат третираны двата термина.

От гледна точка на настоящата дисертация обаче тази „сива зона“ е доказателство за богатия концептуален потенциал на двете езикови явления, потенциал, който все още не е напълно изследван, въпреки наличието на огромно изобилие от проучвания по въпроса. Богатата и гъвкава когнитивна структура зад множеството термини все още представлява потенциална научна „ниша“, която, ако бъде изследвана, би могла да допринесе за по-доброто научно разбиране и използване на понятията и явленията, свързани с ТЕКСТ и ДИСКУРС.

Насочена към тази теоретична ниша, дисертацията се стреми да добави своя принос към изследванията на ТЕКСТ и ДИСКУРС, като се концентрира върху когнитивните механизми, действащи при менталната обработка на, най-общо казано, информация, свързана с ТЕКСТ и ДИСКУРС. Поради крайно процесуалния, т.е. динамичен, поглед върху характера и действието на когнитивните процеси, възприет в дисертацията, изследването, предложено тук, избягва анализа на ТЕКСТ и ДИСКУРС



като статични „крайни продукти“, и се насочва към изолирането на когнитивните механизми, контролиращи процеса на ТЕКСТ и ДИСКУРС. Важно е да се отбележи, че „когнитивни механизми“ на свой ред е терминът, който тук се схваща като индикиращ едновременното функциониране на няколко фундаментални когнитивни операции, напр. сканиране, селекция, внимание, аналогия.

Също така е важно да се спомене още в началото, че когнитивните механизми и концептуалните структури се интерпретират в дисертацията като различни от изследователските техники за проучване на когнитивни механизми и концептуални структури. Настоящото изследване би могло да представлява първа стъпка към формулирането и систематизирането на специфични изследователски техники, които да отразяват естеството на този модел, но то не навлиза дълбоко в тази сфера на академичен интерес.

## **I. 2. Изследователски въпроси**

Основната хипотеза в дисертацията е съществуването на набор от когнитивни механизми, които функционират и при (а) използването на понятия, свързани с ТЕКСТ и ДИСКУРС, и при (б) динамичното ментално разгръщане на реални текстове и дискурси. Основното тук е, че тази хипотеза се фокусира върху набор от когнитивни механизми, а не върху само един такъв. Както първите две глави на дисертацията показват, с изключение на изследванията върху метафтонимията, общата тенденция е отделните когнитивни механизми да се изолират, а не да се интегрират.

Настоящата дисертация хармонизира теоретични постановки и основни принципи от областта на концептуалната фигуративност, гещалтната психология, теорията на текстовите светове и когнитивната лингвистика на текста. С това тази дисертация

представлява стъпка към постигането на по-значимо взаимодействие между различни теоретични когнитивни подходи към ТЕКСТ и ДИСКУРС.

Дисертацията цели да отговори на следните изследователски въпроси:

- Съществува ли набор от когнитивни механизми, които контролират менталното обработване на ТЕКСТ и ДИСКУРС и свързани с тях понятия?
- Съществува ли набор от когнитивни механизми, които контролират менталното обработване на реални текстове и дискурси? Този набор от механизми същият като този, който контролира менталното обработване на ТЕКСТ и ДИСКУРС ли е?
- Този набор от когнитивни операции действа ли като кохерентен пакет с вътрешна организация между механизмите или компонентните когнитивни механизми в него функционират паралелно, но независимо един от друг?
- Ако компонентните когнитивни механизми функционират чрез вътрешна за набора кохерентност, наблюдават ли се тенденции при тяхното взаимосвързано действие?
- Може ли наличието на този набор от когнитивни механизми да се използва при обяснението както на академични, така и по-обща употреби на свързаните с ТЕКСТ и ДИСКУРС понятия?

### **II. 3. Подход, метод, данни**

Обичайно се приема за даденост, че езикът и неговите употреби се разглеждат от когнитивистите като подчертаващи първостепенното значение на индивидуалното познание над общественото такова. Ланакър (1999: 376) е само един от многото, които подчертават, че анализът на динамичната природа на езиковите употреби неизбежно води до връзката ѝ с динамиката на дискурса и общественото взаимодействие. Гибс

(Гибс 2022: 61) също подкрепя тезата, че човешкото познание трябва да бъде изследвано като една цялостна система, т.е. чрез интерактивността на човешкия мозък и човешкото тяло с цялата ограждаща ги действителност. Когнитивните еколози като, например, Хътчинс (2010) и Юъ (2014) също извеждат на преден план изключителната важност на комплексността при функционирането на системата съзнание – мозък – тяло, в която „тялото не приключва с границата на кожата, а се простира отвъд неговото окръжение, което е едновременно физическо, социално и културно, включвайки се във всякакви телесни и социокултурни взаимодействия, така че организъмът и окръжаващата среда не са независими“ (Хътчинс 2010: 70б; превод мой). Накратко, тази дисертация цели да допринесе към изследователското разбиране за „богатата когнитивна екология в действие“ (Гибс 2022: 65; превод мой).

В резултат, в настоящата дисертация не се използват само когнитивни, но и социолингвистични инструменти при провеждането на включените проучвания. Те са съчетани с изследователски техники, типично използвани и при прототипните разработки (Рош 1973, 1975), при които също се разчита на статистически и количествени данни от реални носители на езика. Експерименталните изследвания на Рош, по-специално, демонстрират недвусмислено обвързаността на образността и телесния опит със социо-културни фактори още от най-ранния период в когнитивистиката и с това са лесни за хармонизиране с постулатите на когнитивната екология.

Накратко, потвърждаването на хипотезата, формулирана по-горе, налага използването на проблемно-ориентирани, адаптивни инструменти, което води и до прилагането на хибридни – и на квалитативни, и на квантитативни – методи. Всяка отделна глава в дисертацията, поради фокусирането си върху конкретна тема или върху

конкретен аспект на обекта на изследване, се свързва или с качествен или с количествен метод на изследване, и дискутира избора си на метод отделно.

Този принцип важи и при избора и вида на данните, анализирани във всяка глава. Те може да бъдат събрани, например, чрез „широкообхватен“ обзор (scoping review) на съществуващите проучвания по даден въпрос, и в такъв случай в главата ще се прибегне и до качествен мета-анализ на събраните данни. Друга глава на свой ред би могла да изведе своите заключения от конкретен дйтасет (dataset), т.е. от конкретни употреби, които биха могли да бъдат съвместени с квантитативен анализ. Друга глава пък би могла да прибегне до данни, касаещи нагласи сред носителите на даден език и култура, които вече извикват необходимостта от количествен анализ. И трите опции се използват в дисертацията в зависимост от текущата тема и обект на изследване при всяка отделна глава.

В заключение трябва да се отбележи, че „модел“ се използва в настоящата дисертация за означаването на многопроцесен набор от едновременно функциониращи когнитивни механизми. Моделът по същество представлява теоретична хипотеза, че тези когнитивни механизми функционират съвместно. Той също така представлява хипотезата, че тяхното съвместно функциониране може да бъде изследвано чрез различни – качествени и количествени – изследователски техники и за различни изследователски цели, свързани с текста и дискурса.

Всеки механизъм сам по себе си тук се дефинира като действащ чрез обединяването на компонентни когнитивни операции. Защишава се твърдението, че механизмите функционират едновременно и чрез припокриване до такава степен, че това създава значителни пречки пред аналитичното изолиране на отделните механизми.

Не на последно място, списъкът с механизми, предложен в настоящата дисертация, не е задължително изчерпателен. Всеки компонентен механизъм би могъл

потенциално да привлече допълнителни когнитивни операции и/или когнитивни механизми в модела.

#### **I. 4. Организация на главите в дисертацията**

Дисертацията включва девет глави, обособени в три части.

**Първа част** започва след уводната **Първа глава** и е посветена, първо, на изолирането на когнитивни механизми като кандидати за включване в мултипроцесния модел, разработван в дисертацията, и, второ, на потвърждаването на тяхното присъствие като част от когнитивните механизми в модела. Първа част включва две глави:

**Втора глава** използва индуктивни техники и цели изолирането на когнитивни механизми, контролиращи концептуализацията и използването на понятието ПОЛИТИЧЕСКА РЕЧ. Фокусът тук пада върху мултифункционалността, присъща на политическите речи.

**Трета глава** проучва понятието СТРУКТУРА НА ТЕКСТА и неговите многобройни научни тълкувания. Основна цел тук е проверката на функционирането на когнитивните механизми, изолирани във Втора глава.

**Втора част** позиционира многопроцесния модел от когнитивни механизми сред съвместими теоретични подходи, използването му при които потенциално би могъл да доведе до съществен научен принос. Втора част включва две глави:

**Четвърта глава** позиционира многопроцесния модел от когнитивни механизми в рамките на Лингвистиката на текста.

**Пета глава** позиционира многопроцесния модел от когнитивни механизми на Анализа на дискурса.

Паралелно и Четвърта глава, и Пета глава демонстрират прилагането на модела към самите теоретични дисциплини Лингвистика на текста и Анализ на дискурса.

**Трета част** развива многопроцесния модел от когнитивни механизми, като проследява неговото действие в няколко домейна. Основната цел на тази част обаче е защитата на необходимостта от използването на понятието „Реален свят“ и неговата ключова роля като част от модела. Трета част обхваща три глави:

**Шеста глава** дискутира обширно теоретичните отлики между понятието „фон“ в гещалтната психология, понятието „Дискурсен свят“ от Теорията на текстовите светове, и езиковедското разбиране за „контекст“, като прилага към тях многопроцесния модел от когнитивни механизми.

**Седма глава** прилага модела към анализа на БРЕКЗИТ като понятие, при което се наблюдава рядко срещан преход от Текстови и Дискурсни Светове към Реален свят.

**Осма глава** прилага модела към анализа на Фейсбук постовете като отделен жанр. При този жанр се наблюдава преход от Дискурсни Светове към Реален свят.

**Девета глава** е заключителна и синтезира главните приноси на дисертацията. Главата свързва приносите с изпълнението на изследователските въпроси, формулирани в уводната за изследването Първа глава.

Дисертацията завършва с Библиография, а не с Цитирани източници. Целта е тази част от дисертацията да е самостоятелна и приносна сама по себе си. От не малко значение е и факта, че Библиографията е по-пригодна за обучителни и преподавателски цели.

## ЧАСТ ПЪРВА

### ГЛАВА II. ИЗВЛИЧАНЕ НА МОДЕЛА

Отправната точка за дисертацията е по-ранно изследване (Тинчева 2012а, 2012б), посветено на най-ранния обект на (пред-)лингвистичен интерес към анализа на цели текстове (фон Дийк 1997: 12), а именно политическите речи.

Както е добре известно, Аристотел изследва ефективността на политическите речи като постулира частите, които една реч е необходимо да съдържа. В рамките на всяка част той определя местата, на които авторът трябва да даде отговори на аргументи, с които не е съгласен, да атакува и контраатакува опонентите си, местата, на които да разсее съществуващите двусмислени твърдения, да цитира сходни казуси и т.н. Принципно погледнато, Аристотел свързва всяка текстова част с определена комуникативна функция, на която частта трябва да е посветена.

Подобен вид обвързване на текста на речта с определена функция е извънредно често срещано и днес: често се наблюдават схващания за политическата реч като „структурирана вербализация на кохерентни речеви актове“ (Райзигл 2008: 243). Не по-рядко, разбира се, се наблюдават и асоциации с „реторични стратегии“ и „реторични структури“ (Шартерис-Блак 2005). В тази глава няма да се проследяват съответствията между реторични функции и реторични структури, тъй като това отдавна е най-широко и плодотворно изследваният аспект на политическите речи. Това, върху което ще се съсредоточа, не са и езиковите сигнали, използвани за изпълнение на определени функции. Фокусът ще падне върху многофункционалния характер на (един и същи сегмент от) политическите речи. След това ще се опитам да свържа мултифункционалността на политическите речи с хипотетичното присъствие на набора от когнитивни механизми, обсъдено в уводната глава.

Убеждението за наличието на многофункционалност при отделните части на политическите речи проличава дори при Аристотел, който, освен функциите, споменати по-горе, включва и, например, необходимостта говорещият да синтезира най-важното от съдържанието на определени места в речта – нещо, което определено не е свързано с комуникативните отношения между участниците. С други думи, в такива случаи имаме смесване на различни типове функции при една и съща реч – текстова функция и комуникативна функция. Необходимостта от изследване на тази многофункционалност е подкрепена от много изследователи (Ферклаф и Феърклаф 2015).

Проблемът е обаче, както Милър (1984) и Силия и Водак (2005) твърдят, че политиката означава примиряване на междуличностните различия чрез дискутиране и преговаряне. Вследствие на това политиката като дейност е крайно зависима от такива комуникативни практики като убеждаване, спорене, договаряне и т.н. За съжаление, продължава Милър, това води до много висока степен на сливане на политически действия и комуникативни актове, което прави изключително трудно при анализ да се отличи политическа функция от чисто комуникативна функция. А към тях, както личи още от предложената от Аристотел структурна прогресия на речите, трябва да се прибави и трети вид функция – текстовата функция.

Настоящата глава цели да изолира когнитивните механизми, чието действие обяснява тази мултифункционалност при текстовете на политическите речи. Първата стъпка включва придобиване на данни от реални езикови носители и е осъществена посредством провеждането на две проучвания. На базата на генерализирането на резултатите от анализа на данните, придобити при проучванията, се предприема следващата стъпка, която е изолирането на първите когнитивни механизми от модела ни.

Тяхното реално действие след това се верифицира чрез анализ на дейтасет от реални политически речи. Този дейтасет включва 50 речи на английски език,



произнесени публично от британски и американски политици през последните 80 години. Речите обхващат широк диапазон от политически теми и политическа ориентация от страна на говорещия, като покриват целия политически спектър.

Двете проучвания са отделени във времето с 10 години. При проведеното през 2009 г. Проучване 1 (Тинчева 2012а, 2015) 100 студента отговарят на въпросник, който цели да отличи политическите речи от други жанрове в политическия дискурс (напр. телевизионни дебати, интервюта, новини). Проведеното през 2019 г. Проучване 2 (непубликувано) възпроизвежда оригиналното такова с цел да се установят потенциални промени в нагласите, породени от естествената смяна на поколенията.

**Проучване 1** показва, че при дефиниране на политическа реч респондентите я характеризират като (1) монологична (2) устна (3) произнесена от политик (4) пред „обикновени хора“ като слушатели. Респондентите отговарят, че биха класифицирали даден текст като политическа реч дори и ако говорещият политик я представя пред други политици, но много от респондентите се колебаят дали да я нарекат „политическа реч“, ако не-политици говорят пред политици.

При колебания относно последния въпрос, може би е любопитно да се отбележи, че чак на този етап някои от респондентите решават да използват параметъра „тема на речта“ с цел класифициране на текста. Но дори и при наличието на категорично „политическа тема“ в речта, 92% отговарят, че не бих я нарекли „политическа реч“, ако не-политици говорят пред не-политици.

При определянето на това какво представлява „политическа тема“ респондентите я формулират като свързана с неразрешени обществени въпроси и със ситуации, които са обществено проблематични. И реч на тема икономически проблеми, и реч на тема политически морал и етика се определят от респондентите като свързани с „политическа тема“.

Резултатите от Проучване 1 показват, че при категоризирането на политическа реч респондентите основават решенията си почти изцяло на контекстуални параметри: определящо за тях е кой е говорещият, кои са слушателите, какъв е социалният статус и на първия и на вторите. Темата на текста заема далечно трето място при подреждането на важните в случая параметри, а реторичните средства, използвани в речта, се появяват изключително рядко в отговорите на респондентите.

Що се отнася до изпълнението на целите на дисертацията, Проучване 1 недвусмислено показва, че когнитивните механизми в модела трябва да могат едновременно да обясняват особености и на контекста, и на самия текст. Следователно, като кандидат за включване в модела ни трябва да се разглежда когнитивния механизъм за ментално изграждане Светове. Такива когнитивни светове са Дискурсия свят (който може да обясни процесирането на информацията, свързана с участниците в комуникативния процес) и Текстовия свят (който може да обясни процесирането на информацията във връзка с темата на речта).

**Проучване 2** , което бе проведено 10 години след Проучване 1, цели да регистрира вероятни промени в нагласите, възникнали поради смяната на поколенията. Трите основни заключения от провеждането на Проучване 1 остават валидни и при Проучване 2, въпреки че стойностите, регистрирани в отговорите към всеки въпрос, показват промени. Остават валидни: първо, доминиращата важност на контекстуалните параметри, свързани с обществения статут на произнасящия речта и на слушателите; второ, темата на речта като умерена по важност, и, трето, фактът, че езиковите особености и реторичните средства в текста на речта са рядко отбелязвани от респондентите като важни при тяхното определяне на даден текст като „политическа реч“.

Следователно, когнитивните механизми в модела трябва да могат да обяснят следните три особености: (а) необходимостта за слушателите една политическа реч да описва как говорещият и слушателите „преминават“ през определен политически проблем, (б) очакването на респондентите речта да бъде произнесена от политик, когото те схващат като „водец“ обществото „през“ общите им проблеми, и (в) много по-голямата значимост на контекстуалните особености в сравнение с езиковите употреби и, като цяло, с текстовите особености на речта. Тези три фактора подсказват наличието на три основни кандидата за включване в нашия многопроцесен когнитивен модел.

Паралелно, поради отсъствието на 100% съгласие при отговорите и в двете Проучвания, се очаква трите основни механизма-кандидати за включване в нашия многопроцесен модел да функционират прототипно. Прототипологията (Рош 1973, 1975; Лейкоф и Джонсън 1999) отхвърля основните принципи на класическата категоризация като, например, ясни граници между категориите, невъзможност за споделяне на характеристики между членовете на различни категории, изисквания за напълна унификация на членовете на една категория, обективна преценка относно принадлежността на даден обект към конкретна категория, и т.н. Менталната образност, телесният опит и социокултурните фактори, както Рош показва в изследванията си, са всъщност това, което изцяло контролира човешката категоризация. Ето защо при прототипите се смята, че е важно да се верифицира наличието на социално-обусловено и, в последствие, статистически доказуемо съответствие при мненията на членовете на определена общност относно това какво представлява, например, ПОЛИТИЧЕСКА РЕЧ, СТРУКТУРА НА ТЕКСТА, ТИП ТЕКСТ, КОНТЕКСТ, ЖАНР, БРЕКЗИТ, ФЕЙСБУК ПОСТ. Нещо повече, прототипните ефекти не изискват твърдо разграничаване между ТЕКСТ от ДИСКУРС – факт, който хармонира с генерализациите от уводната част на

настоящата дисертация, засягащи тенденциите в наличната литература по въпроса относн категоризирането на ТЕКСТ и ДИСКУРС.

### **Когнитивни механизми : Концептуална метафора**

Отговорите на респондентите в Проучване 1 и 2, и най-вече коментарите им относно наличието на очаквания текстът да предизвиква у тях визуална представа за ДВИЖЕНИЕ (т.е. онова, което те системно наричат „преминаване през“ обществени проблеми) подсказват наличието на концептуална метафора. Както е добре известно, през 1980 г. Лейкоф и Джонсън пре-дефинират метафората като явление и разграничават концептуалната метафора от езиковите „украшения“, които дотогава се свързват с нея. Концептуалната метафора, според дефиницията им, представлява трансфер на концептуални структури от домейн-източник към домейн-цел.

Огромното изобилие и разнообразие на изследванията върху концептуалните метафори обаче притежава една специфична особеност. Теорията на концептуалните метафори (ТКМ) е по-скоро съобразена с нуждите на изследванията на когнитивните процеси на категоризация, а не толкова с процесите, свързани с концептуализация (тук приемаме, че първите са насочени към ситуирането на дадено понятие сред вече интернализираната концептуална мрежа на индивида, а вторите са насочени към изграждането на вътрешна структура на понятието). Въпреки това, действието на когнитивния механизъм на концептуалната метафора при ПОЛИЧЕСКИТЕ РЕЧИ е несъмнено и се показва при анализ на описания по-горе дейтасет.

Като метафоричен източник на структура при политическите речи се доказва менталната схема НАЧАЛО-ПЪТ-ЦЕЛ, която води до разгръщането на когнитивната структура НАЧАЛНО СЪСТОЯНИЕ – СЪПКИ – ЖЕЛАНО СЪСТОЯНИЕ във всяка

реч. При анализа на речите от дейтасета ни се доказва и следната вътрешна организация за всяка от трите части на текста:

НАЧАЛНО СЪСТОЯНИЕ ( съдържаща слот : водач , слот : водени , слот : неразрешен социален проблем, слот : време, слот : място )

↓

СТЪПКИ ( съдържаща слот : водач , слот : водени , слот : действие/последователни действия )

↓

ЖЕЛАНО СЪСТОЯНИЕ ( съдържаща слот : водач , слот : водени , слот : разрешен социален проблем, слот : време, слот : място )

Вследствие на присъствието на тази когнитивна структура всяка ПОЛИТИЧЕСКА ЦЕЛ метафорично се схваща като ДЕСТИНАЦИЯ, всяко начало на политическата реч се схваща като ОТПРАВНО МЯСТО, всяко ЖЕЛАНО СЪСТОЯНИЕ се концептуализира като КРАЙНА ТОЧКА на ПЪТУВАНЕ. Това, което „свързва“ ОТПРАВНОТО МЯСТО и КРАЙНАТА ТОЧКА на ПЪТУВАНЕТО, т.е. метафоричната ТРАЕКТОРИЯ, се интерпретира като ПОЛИТИЧЕСКИ ПЪТ. Нищо в реалността, трябва да се отбележи, не предполага обективност при такава метафорична концептуализация. Тя съществува само на базата на когнитивните, и по-специално, на сензимоторните дадености на човешкия организъм.

В литературата са описани и т.н. нар. Сложни метафори (Грейди 1996), които възникват при кохерентното и повтаряемо действие на две или повече прости метафори. Сложна метафора от особена важност за този труд е ЖИВОТЪТ Е ПЪТУВАНЕ, която включва следните компоненти:

ЖИВОТЪТ Е ПЪТУВАНЕ

ЧОВЕКЪТ Е ПЪТНИК ПРЕЗ ЖИВОТА

ЖИТЕЙСКИТЕ ЦЕЛИ СА ДЕСТИНАЦИИ

ЖИТЕЙСКИТЕ ПЛАНОВЕ СА МАРШРУТИ (Лейкоф и Джонсън 1999: 61; също Лейкоф 2014)

Структурата на далеч не всеки жанр обаче следва плътно тази метафора, което отличава ПОЛИТИЧЕСКИТЕ РЕЧИ като специален жанр със силен комуникативен потенциал.

Публиката, според отговорите на респондентите, очаква текстът на една добра ПОЛИТИЧЕСКА РЕЧ да „обрисува“ ПЪТЕКАТА на идеите на автора, ако минат по която, ще можете да СИГНАТ до желаната социална ДЕСТИНАЦИЯ. Тази осбеност на политическите речи – сливането на метафора за целия житейски път със структурата на текста им – разкрива, че при тях имаме наличие на двоен метафоричен трансфер от един и същи източник ( т.е. НАЧАЛО-ПЪТ-ЦЕЛ ), който се изпълнява в две ментални полета. За да разграничим принципно едно от другото е необходимо да отличим когнитивния Текстови свят на речта от Реалния свят. Това е и темата на следващата подглава.

### **Когнитивни механизми : Изграждане на Светове**

В съвременната когнитивно-ориентирана лингвистика идеята за Световете се свързва с имената на де Богранд и Дреслер (1981) и на Уърт (1999), като всеки от тях поотделно отчита приноса на фон Дийк (1977) в това отношение.

Текстовият свят (ТС) според де Богранд и Дреслер не следва логиката на потвърждаване или отхвърляне на „верни“ и „неверни“ репрезентации на релността. Тяхната идея за Свят няма нищо общо с теоретичната рамка на философията и логиката по въпроса, както и с термините „възможни светове“ или „реални светове“ на Крипке (1963) и Луис (1977). Реалността според де Богранд и Дреслер (пак там) представлява конвенционализирана версия, валидна в даден момент от общественото развитие. Един ТС е възможно да е кохерентен, но и да не е кохерентен с тази текуща реалност.

Възникналата по-късно Теория на Текстовите Светове (Гавинс 2007; Уайтли 2011), както и Когнитивната поетика (Семино и Калпепър 2002; Стокуел 2002/2020) не наследяват тази представа на де Богранд и Дреслер относно същността на ТС. Вместо това те следват Уърт и неговата специфична интерпретация на ТС (1999). Според Уърт (1999: 87) един ТС представлява ситуация, различна от текущото комуникативно обкръжение, и засяга „историята“, която се разказва в текста, плюс всякакви други ментални структури, необходими за разбирането на „историята“ в текста. ТС на Уърт е „населен“ с ХОРА и ПРЕДМЕТИ, които се конструират ментално като ТЕКСТОВИ ГЕРОИ и ОБЕКТИ в ТС. За разлика от тези елементи на ТС, УЧАСТНИЦИТЕ в комуникацията (т.е. ПРОДУЦИРАЩИЯТ ТЕКСТА и ВЪЗПРИЕМАЩИЯТ ТЕКСТА) се конструират като елементи в друг вид свят – Дискурсен Свят (ДС), който на свой ред е дефиниран от Уърт като „ситуационен контекст“ (1999: 83), обхващащ комуникативното събитие. И докато ТС „съдържа“ ХОРА като ТЕКСТОВИ ГЕРОИ, то ДС „съдържа“ УЧАСТНИЦИ (1999: 83).

Настоящият труд следва общата теоретична интерпретация на де Богранд и Дреслер, но заема от трактовката на Уърт един конкретен постулат, който липсва при де Богранд и Дреслер. Според Уърт, ако УЧАСТНИЦИТЕ в ДС са същите като ЛИТЕРАТУРНИТЕ ГЕРОИ в ТС, то между двата вида свят може да последва концептуално-структурно припокриване и дори сливане. Такива случаи, според Уърт, могат да се считат за „дискурси относно дискурсия свят“ (1999: 86) .

Настоящата дисертация не само предлага съвместяването на елементи от двете теории за ТС и за ДС, но и защитава необходимостта от постулиране на още един вид свят като когнитивен конструкт – Реален Свят (РС). Такава интерпретация на РС като аналогична структура на ТС и ДС не се съществува в когнитивната литература.

Необходимостта от включване на РС в теоретичния ни апарат е обусловена от разбирането, че човешкият разум е зависим от природата на човешкото тяло, от невроните в човешкия мозък, от вродените ни перцептивни възможности за боравене с окръжаващата ни среда, и с моторните ни умения, т.е. с така наречения въплътен реализъм (Лейкоф и Джонсън 1999). Като произтичащ от тези стриктно човешки възможности и ограничения, всеки ментален образ, когнитивен модел, концептуален процес, или – в конкретния случай – всеки Свят по дефиниция, и по електро-невро-физиологична необходимост, представлява симулация (Барсалу 2009, 2020) на реалността или на част от нея. Тази симулация се нарича тук „РС“. Подобна интерпретация на ТС, ДС и РС прави възможен анализа на едновременното припокриване и на трите вида свят, тъй като те, според такава трактовка, споделят един и същи когнитивен статут.

Трябва да се отбележи, че това ТС-ДС-РС припокриване съществува паралелно на вариации в обхвата на всеки от световите. При ПОЛИТИЧЕСКИТЕ РЕЧИ конкретно можем да говорим за вариации в обхвата на един ДС. Една парламентарна реч, например, може да бъде произнесена само пред определени народни представители, но може и да бъде по-късно излъчена по телевизията. Вследствие на това, в представите на произнасящия речта ДС може да включва в един момент само НАРОДНИ ПРЕДСТАВИТЕЛИ като СЛУШАТЕЛИ, но по-късно да се „разшири“ и включи допълнително ПЕНСИОНЕРИ ОТ ГОЛЕМИТЕ ГРАДОВЕ, ТЕЛЕВИЗИОННИ ЗРИТЕЛИ ОТ ПРОВИНЦИЯТА, МЛАДИ МАЙКИ и т. н. Следователно, ДС е възможно да се „простре“ и да се припокрие със значителен сегмент от РС .

Предложеното тук включване на РС в теоричния ни апарат не изключва съществуването на „реалността“, а я третира като подлежащо на интерпретиране и анализ явление, на което всяко индивидуално съзнание, под натиска на съществуващия



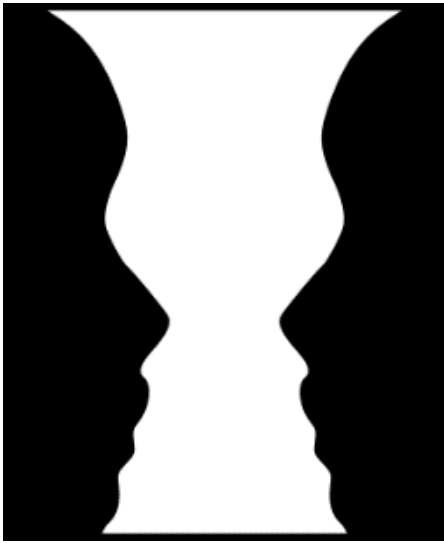
социум, гради симулации. „РС“ представлява такава когнитивна симулация на „реалността“, а наличието на пълна кохерентност между РС и реалността не е задължително. Това, което прави функционирането на РС възможно, е наличието на „достатъчно“ съответствие между него и „реалността“. Човешкото познание, чрез когнитивните си процеси, неизменно стои като посредник между двете и, поне от аналитична гледна точка, на този етап от човешкото развитие, изглежда по-практично да осъзнаем, че това, което пак може да бъде анализирано от човека, е неговото собствено познание за света, а не директно самия свят. От своя страна масовото усещане за наличието на обективно съществуваща реалност може да се разглежда като резултат от високочестотни и повтаряеми симулации, породени от сходствата на човешките тела и сензимоторни им възможности (Джонсън 1987; Лейкоф 2009).

В заключение, принципът на припокриване на три вида светове би помогнал да обясним защо при политическите речи отделянето на комуникативните функции (свързани с ДС) от политическите некомуникативни функции (свързани с РС) се счита за толкова трудно.

### **Когнитивни механизми : Гещалтната психология и профилиране**

Профилирането (Рубин 1921) е основна когнитивна характеристика на гещалното възприятие (Кофка 1935; Вертхаймер 1938) и се отнася до ментални операции, целящи да отличат дадена фигура от нейния фон. Профилирането е фундаментален когнитивен механизъм и произтича от неспособността на човешкия мозък да обработва непрекъснат и несегментиран информационен поток. То включва селектирането на определен визуален сегмент и концептуализацията му като отделен обект, която, за да бъде постигната, изисква друг сегмент или други сегменти да бъдат потиснат/потиснати и да служи/служат за фон.

Принципът е онагледен в така наречената ваза на Рубин, изобразена във Фиг.1 :



**Фиг. 1 Вазата на Рубин**

Сегментът, който в даден момент е профилиран може изключително бързо да бъде потиснат и превърнат във „фон“ –процес, който се нарича „превключване на профил“ (profiling shift/ profiling switch), като такива превключвания е възможно да се извършват неограничен брой пъти в рамките на един и същ ментален конструкт. Основна приносна теза, защитена в дисертацията е, че такова превключване може да се наблюдава и при различни видове светове.

Един ТС, например, е неизбежно профилиран на фона на ДС и РС. За да бъде потвърдено това предположение, нов анализ на дейтасета ни от политически речи бе извършен и обсъден във Втора глава. Като бе заявено още в уводната част, като всеки когнитивен механизъм, процесът на изпълнение на поредица от профилиращи превключвания върху Светове се сигнализира паралелно чрез езикови единици. С други думи езиковите изрази се считат при анализа тук за индикатори на това, кой Свят служи за профил в момента, и кой – за фон. Пример от нашия дейтасет е деиктичната употреба

на *сега* и *тук*, които сигнализират, че ДС е извикан на преден план, а ТС в този момент играе ролята на фон.

Като цяло, Втора глава успешно изолира следните когнитивни механизми като кандидати за включване в предложението многофункционален модел:

- ✓ Концептуална метафора
- ✓ Конструирание на Светове
- ✓ Припокриване на Светове
- ✓ Динамично профилиране на Светове

Следващата Трета глава ще потърси потвърждение на присъствието на всеки от тези механизми и в друг обект изследване.

## **Приноси в Глава II**

**Втора глава** предлага принципно теоретично предложение, въз основа на което политическите речи могат да бъдат (пре)дефинирани и множеството едновременни функции, изпълнявани от една политическа реч, могат да бъдат анализирани.

Друг принос на главата е потвърдението, че в случая на ПОЛИТИЧЕСКИТЕ РЕЧИ метафоричният трансфер от образната схема ИЗТОЧНИК-ПЪТ-ЦЕЛ е троен и очевиден и в трите типа Светове. В ТС той контролира разгръщането на „историята на текста“. В РС метафоризира ЖИВОТА като ПЪТУВАНЕ. Заедно с концептуалната метонимия, тя служи и за профилиране на ДС като СЪПКА по ПЪТЯ на ЖИВОТА.

Трето, в допълнение към въвеждането на идеята за припокриване на Светове, главата доказва наличието на превключвания в профилирането при ТС и ДС, както и потенциалното предизвикване на двусмислие относно това кой свят е профилиран в момента. Примери (включени в главата) като *Това, което искам американският народ да знае, това, което искам Конгресът да знае, е, че съжалявам дълбоко, се разглеждат*

като сигнализиращи (а) РС (както също така би сигнализирал РС, например, *съжалявах от доста време*), (б) ДС (както би го сигнализирал, напр. *съжалявам, докато говоря в момента*), или (в) ТС (т.е. ГЛАВНИЯТ ГЕРОЙ в историята изпитва СЪЖАЛЕНИЕ). Такива примери потвърждават, че изборът кой тип свят (т.е. ТС или ДС) се профилира в момента не е дейност с един верен отговор, а по-скоро въпрос на индивидуални специфики на възприятие.

### **ГЛАВА III. ВЕРИФИЦИРАНЕ НА МОДЕЛА**

Отправната точка тук е отново фактът, че интересът към анализа на текст и дискурс произхожда от времената на класическата реторика като интерес към организацията на текстови сегменти и техните функции. Както несъмнено всеки обзор на релевантните изследвания би разкрил, съвременните проучвания по темата избягват да се обръщат директно към хилядолетната концепция за СТРУКТУРА НА ТЕКСТА, вероятно поради всеобщото мнение, че това е вече изчерпана тематична област. Вместо това съвременните изследвания са склонни да се съсредоточават върху понятия като НАРАТИВНА СТРУКТУРА или когнитивна РЕТОРИЧНА СТРУКТУРА (вж. напр. Флудерник 2002; Херман 2009, 2018; Ричардсън 2019; Коун 2019).

Основният проблем е отсъствието на научни трудове, които открито да отговарят на въпроса какво точно представляват СТРУКТУРАТА НА ТЕКСТА, НАРАТИВНАТА СТРУКТУРА, РЕТОРИЧНАТА СТРУКТУРА и т.н. В допълнение изследванията върху СТРУКТУРАТА НА ТЕКСТА, СТРУКТУРАТА НА НАРАТИВА или РЕТОРИЧНАТА СТРУКТУРА изключително рядко определят връзката между техния обект и съответния термин за изразяване на този обект. Съществуват и сериозни неясноти относно коя теоретична рамка е подходяща за съвместяване с конкретен вид структура като обект на изследване. Ситуацията може да бъде допълнително влошена и от наличните призови за интеграция на изследванията върху структурата на цели текстове (напр. Фелан 1996; Хърман 2009, 2018; Флудерник 2010).

Настоящото изследване се фокусира върху терминологичното и концептуално разнообразие около това, което ще наричам тук СТРУКТУРА НА ЦЕЛИЯ ТЕКСТ. За целите на изводите и обобщенията в тази глава, първо се компилира дйтасет, специално свързан с понятието „структура на текста“, върху който в последствие се извършва качествен анализ. Резултатите, получени от анализа, се поставят в перспективата на

наличето (или отсъствието) на когнитивните механизми, изолирани като кандидати за включване в предложения в дисертацията многопроцесен модел.

Тъй като аналитичната цел в настоящата глава е проследяване и систематизиране на наличните концептуализации на СТРУКТУРАТА НА ЦЕЛИЯ ТЕКСТ (т.е. как СТРУКТУРАТА НА ТЕКСТА, НАРАТИВНАТА СТРУКТУРА, РЕТОРИЧНАТА СТРУКТУРА и т.н. се различават) изглежда подходящо първо да се систематизират наличните научни интерпретации на СТРУКТУРАТА НА ЦЕЛИЯ ТЕКСТ и да се проследи тяхната връзка с определени съществуващи термини. За идентифицирането на релевантните произведения и източници, беше проведен „широкообхватен обзор“ (scoping review), който следва принципите и процедурните стъпки, изложени в Каан (2003) и Аркси и О’Мали (2005). Тази процедура доведе до съставянето на списък от 317 произведения по темата, публикувани преди октомври 2021 г., върху които след това беше извършен анализ на съдържанието.

Анализът на съдържанието локализира термини, използвани за референция към всякакъв вид структура, която „минава през“ цял текст и „събира“ текста „в едно цяло“. След това се проследяват съответствията при използването на термините в дейтасета (т.е. съпоставят се термините и концепциите, за които термините се използват). За да бъде стеснена границата на грешка, повторен анализ на дейтасета бе проведен около пет месеца по-късно.

Анализът разкрива няколко линии на обобщение, които могат да бъдат проследени при употребата на термините и понятията в целия дейтасет:

- Понятието СТРУКТУРА НА ЦЕЛИЯ ТЕКСТ може да бъде свързано с използването на шест термина: „реторична структура“, „текстова структура“, „наративна структура“, „цялостна структура“, „суперструктура“ и „макроструктура“.

- Терминът „структура на текста“ обикновено се използва като синоним на „реторична структура“, „цялостна структура“ и „суперструктура“.
- „Реторичната структура“ и „наративната структура“ могат също така да изразят сливането на аспекти на РЕТОРИЧНАТА СТРУКТУРА (като тези, свързани с изпълняваните междуличностни функции) с аспекти на НАРАТИВНАТА СТРУКТУРА (като наративна персона, сюжет, герои).
- „Реторична структура“, „текстова структура“, „наративна структура“, „цялостна структура“ се използват най-често за обозначаване на концепцията за СТРУКТУРА НА ЦЕЛИЯ ТЕКСТ. „Макроструктура“ и „суперструктура“ се използват най-често за обозначаване на понятието СТРУКТУРА НА ЦЕЛИЯ ТЕКСТ, когато целта е да се разграничи от езиковия израз на това понятие.
- Представата за СТРУКТУРА НА ЦЯЛ ТЕКСТ като „преминаваща през“ или „държаша“ цял текст „заедно“, следва една от следните две алтернативи: (1) тя се разглежда като мрежова прогресия, преминаваща през текста (напр. при МАКРО-СТРУКТУРА или НАРАТИВНА СТРУКТУРА), (2) тя се разглежда като последователно подреждане на отделни текстови части/сегменти (напр. при РЕТОРИЧЕСКА СТРУКТУРА или СУПЕРСТРУКТУРА).
- Установява се възможността два от шестте термина да се използват в границите на едно и също изследване, за да изразят разликата между последователното подреждане на сегменти и мрежоподобната прогресия, например „текстова структура“ и „макроструктура“ в де Beaugrande и Dressler (1981). Конкретно в случая с книгата на de Beaugrande и Dressler, двойката термини едновременно обозначава разликата между лингвистичните доказателства за наличието на структура на целия текст („текстова

структура“) и концепцията за СТРУКТУРА НА ЦЕЛИЯ ТЕКСТ („макроструктура“).

- С течение на времето един и същ учен (напр. ван Дайк) може да премине от един термин, обозначаващ СТРУКТУРАТА НА ЦЕЛИЯ ТЕКСТ, към друг, както и от едно тълкуване на това какво е СТРУКТУРА НА ЦЕЛИЯ ТЕКСТ към друго.

Тук трябва да се подчертае, че всички тези обобщения се доказват в целия набор от данни, както и че те несъмнено функционират прототипно, т.е. те не представляват строги правила или изисквания.

Последната точка в тези обобщенията изглежда от особена важност за настоящото изследване. Анализът тук разкрива съществуването на динамика при концепцията и при използваните термини в границите на един и същи теоретичен подход, динамика, която се наблюдава понякога и в трудовете на един и същи учен. За да обясним такава еволюция, трябва да вземем предвид силната възможност динамиката да произтича от боравенето на учения с една единствена концепция (т.е. СТРУКТУРА НА ЦЕЛИЯ ТЕКСТ), а не с отделни, ясно разграничени понятия (т.е. РЕТОРИЧНА СТРУКТУРА, НАРАТИВНА СТРУКТУРА, ЦЯЛО СТРУКТУРА и др.). С други думи, трябва да вземем предвид възможността през кариерата си ученият всъщност да изследва различни аспекти на едно и също понятие.

Като цяло припокриванията при употребата на понятията и термините, налични при почти всички разработки в дейтасета ни, потвърждават, че е вероятно да имаме работа с една единствена концепция, чиито прототипни ефекти създават впечатлението за различни сродни концепции. Обобщените резултати, представени в този раздел, по същество сочат възможността различни термини за СТРУКТУРА НА ЦЯЛ ТЕКСТ



всъщност да профилират различни елементи (или комбинации от елементи) от концепцията за СТРУКТУРА НА ЦЯЛ ТЕКСТ. С други думи, припокриванията потвърждават възможността когнитивния механизъм на концептуалната метонимия да функционира при процесирането на ЦЯЛОСТНА СТРУКТУРА НА ТЕКСТ. Следователно, този когнитивен механизъм трябва бъде включен в нашия многопроцесен модел.

### **Когнитивни механизми: Концептуална метонимия**

За разлика от концептуалната метафора, която представлява когнитивен трансфер между домейни, концептуалната метонимия се дефинира в литературата като „асиметричен трансфер“, при който и изходният, и целевият домейн принадлежат към „един и същ общ домейн и са свързани чрез прагматична функция“ (Барселона 2011: 19; Барселона 2000; Пантер и Торнбург 2007; Руис де Мендоса 2020). Нещо повече, Барселона поддържа мнението, че „всяко метафорично картиране предполага концептуално предшестващо метонимично картиране“ (2000: 31). Освен това, както твърди Руиз де Мендоса (2020: 17), метафората и метонимията функционират заедно поради широко разпространената им употреба и тяхната когнитивна продуктивност.

Две други формулировки, изключително важни за настоящото изследване, са тези на Литълмор (2015), която разглежда метонимията като активиране на цяла концептуална единица чрез активиране на дори един нейн отделен аспект, и формулировката, представена от Барсалу (2006), според който понятията се представят в съзнанието като клъстър от елементи, характеризиращи различни аспекти на концепцията. Както вече беше споменато по-горе, настоящото изследване ще разглежда СТРУКТУРАТА НА ЦЕЛИЯ ТЕКСТ като концептуален комплекс, т.е. като резултат от едновременното действие на концептуална метафора и метонимия. Този концептуален

комплекс тук се тълкува като притежаващ потенциала да бъде активиран метонимично чрез извикването на някои от неговите елементи чрез термините „реторична структура“, „наративна структура“, „текстова структура“, „макроструктура“ и т.н.

Множество налични доказателства в нашия дейтасет потвърждават присъствието на припокривания между ТС и ДС и на профилиращи превключвания между ТС и ДС при възприятията на СТРУКТУРАТА НА ЦЕЛИЯ ТЕКСТ. За такова доказателство могат да се считат и, например, езиковите изрази, използвани от всеки от учените за обозначаване на различни части/сегменти от структурата на текста (напр. „Увод“ – „Изложение“ – „Заключение“).

Паралелно се наблюдава метонимична активация на цели сегменти чрез споменаването на дори един елемент от текстовата структура: например споменаването на ТЕКСТОВИ ГЕРОЙ обикновено активира НАРАТИВНА СТРУКТУРА, докато КОМУНИКАТИВНА ЦЕЛ НА АВТОРА обикновено активира РЕТОРИЧНА СТРУКТУРА. КОМУНИКАТИВНАТА ЦЕЛ НА АВТОРА, обаче, може да активира и НАРАТИВНА ПЕРСОНА и чрез нея може, като алтернатива, да активира НАРАТИВНА СТРУКТУРА.

Погледнато от противоположна гледна точка, самата НАРАТИВНА СТРУКТУРА би могла да комбинира, да кажем, ТЕКСТОВИ ГЕРОЙ и НАРАТИВНА ПЕРСОНА, докато РЕТОРИЧНАТА СТРУКТУРА може да комбинира ТЕКСТОВИ ГЕРОЙ и КОМУНИКАТИВНА ЦЕЛ НА АВТОРА НА ТЕКСТА.

Като цяло, най-важното наблюдение тук гласи, че ФУНКЦИИТЕ и ДЕЙНОСТИТЕ от един вид Свят могат да бъдат прехвърлени метонимично (чрез припокриване на два Свята) към структурата на текстови сегмент, свързан с друг тип Свят. Това ни дава основание да заключим, че концептуалната метонимия трябва да бъде изследвана като действаща и върху Светове, а не само върху отделни домейни.

Трета глава изолира следните едновременно и интегрирано функциониращи когнитивни механизми като съставни части на предложения в дисертацията многопроцесен модел:

- ✓ Концептуална метафора
- ✓ Концептуална метонимия
- ✓ Конструирание на Светове
- ✓ Припокриване на Светове
- ✓ Динамично профилиране на Светове

### **Приноси в Глава III**

**Трета глава** се фокусира върху терминологичното и концептуалното разнообразие около понятието СТРУКТУРА НА ЦЕЛИЯ ТЕКСТ. Главата преразглежда СТРУКТУРАТА НА ЦЕЛИЯ ТЕКСТ и демонстрира как тя функционира като категория чрез ефекти на прототипност. Изследването, първо, изолира шест основни термина, използвани в цялата литература за обозначаване на структура, която „минава през“ цял текст: „реторична структура“, „наративна структура“, „структура на текста“, „цялостна структура“, „суперструктура“ и „макроструктура“.

Анализът илюстрира как СТРУКТУРАТА НА ТЕКСТА, РЕТОРИЧНАТА СТРУКТУРА, НАРАТИВНАТА СТРУКТУРА, МАКРОСТРУКТУРАТА, ЦЯЛОСТНАТА СТРУКТУРА, СУПЕРСТРУКТУРАТА и т.н. функционират като реализации на един и същ многостранен концептуален комплекс поради амалгамното действие на когнитивните механизми в многопроцесния ни модел. С други думи, всяко от понятията РЕТОРИЧНА СТРУКТУРА, НАРАТИВНА СТРУКТУРА, ТЕКСТОВА СТРУКТУРА, ЦЯЛОСТНА СТРУКТУРА, СУПЕРСТРУКТУРА и МАКРОСТРУКТУРА

е демонстрирано, че функционира метонимично чрез предизвикване на различни аспекти на СТРУКТУРАТА НА ЦЕЛИЯ ТЕКСТ .

Главата също така предоставя обяснение как се реализира „усещането“ за ДВИЖЕНИЕ чрез СТРУКТУРАТА НА ЦЯЛИЯ ТЕКСТ, създадена на базата на метафоричен трансфер от структурата ИЗТОЧНИК-ПЪТ-ЦЕЛ. Анализът подкрепя и възможността ДВИЖЕНИЕТО през СТРУКТУРАТА НА ЦЕЛИЯ ТЕКСТ да бъде създадено чрез механизма на профилиращи смени. Тези смени на профилиране, както анализът на набора от данни потвърждава, се прилагат върху едновременно работещите ТС и ДС.

Друг принос е обобщението, че структурата на целия текст може да използва или принципи на последователност на профилиране на Светове, или принципи на сливане на Светове, или комбинация от двете възможности. Трета глава потвърждава, че всеки от двата когнитивни механизма (т.е. последователност на профилиране на Светове и припокриване на Светове) може да функционира съвместно с концептуална метафоризация, за да се създаде впечатлението за ДВИЖЕНИЕ през ТЕКСТА.

## ЧАСТ ВТОРА

### ГЛАВА IV. СИТУИРАНЕ НА МОДЕЛА: ЛИНГВИСТИКА НА ТЕКСТА

Какво е текстова лингвистика (ТЛ) е въпрос, чийто отговор търпи промени през последните няколко десетилетия. Въпросът има по-ясен отговор през 1970-те и началото на 1980-те години, когато ТЛ полага своето начало, но към днешна дата могат да се проследят няколко алтернативни и почти несъвместими гледни точки по въпроса. Прилагането на многопроцесния модел към основните понятия и постулати на ТЛ би могло да ни даде по-ясни очертания на подхода, а и да демонстрира приложимостта на модела към цели научни сфери.

Две книги – „Кохезията в английския език“ на Халидей и Хасан (1976) и „Увод в лингвистиката на текста“ на де Богланд и Дреслер (1981) – полагат основите на двете основни разклонения на ТЛ. Крайъгълният камък в подхода на де Богланд и Дреслер може да се намери в тяхното настояване вариантът им на ТЛ да бъде наречен „процедурен“ модел. Причината, която дават за това предпочитание, е гледната точка към „текста“, която избират да възприемат – де Богланд и Дреслер разглеждат текста от гледна точка на съзнанието на отделния ползвател на текст и неговите когнитивни способности.

За разлика от Халидей и Хасан, които обръщат повече внимание на текста като продукт (въпреки че признават значението на подхода към текста и като процес), де Богланд и Дреслер се фокусират изключително и само върху текста като процес. По дефиниция, де Богланд и Дреслер (1981: 3) третираат текста като „комуникативно явление, което отговаря на седем стандарта за текстуалност“, а именно кохезия, кохерентност, преднамереност, приемливост, информативност, ситуативност и интертекстуалност. Неспазването на някой от седемте стандарта води до некомуникативно събитие, т.е. до не-текст.

Прилагайки многопроцесния ни когнитивен модел към двата основни варианта на ТЛ, установяваме, че в Халидей версията на ТЛ текстът е концептуализиран метафорично като ОБЕКТ или като статична ЕДИНИЦА. Метафората на ТЕКСТ, използвана от де Богранд и Дреслер, го разглежда като ПРОЦЕС или, за да бъдем точни, като множество едновременни ПРОЦЕСИ.

В Халидей версията на ТЛ текстът е просто ОБЕКТ, а между него и ПРОЦЕСИРАЦИЯ ТЕКСТА стои (ПРАЗНО) ПРОСТРАНСТВО. За Халидей и неговите последователи, връзката между ТЕКСТА и ПРОЦЕСИРАЦИЯ ТЕКСТА се осъществява чрез процес на ПРИПИСВАНЕ НА ЗНАЧЕНИЯ, който, изглежда, се извършва „някъде“ в „пространството между“ ТЕКСТА и ПРОЦЕСИРАЦИЯ ТЕКСТА, и, както многократно се отбелязва в трудовете на Халидей, ПРОЦЕСИРАЦИЯТ ТЕКСТА е „някак си“, „интуитивно“ способен да провежда процеса на „приписване на значения“.

За де Богранд и Дреслер, ТЕКСТЪТ не е ОБЕКТ, а набор от паралелни КОГНИТИВНИ ПРОЦЕСИ, които „протичат“ „през“ (т.е. РАЗПОЛОЖЕНИ са В) УМА НА ПРОЦЕСИРАЦИЯ ТЕКСТА. По този начин, първо, при ТЛ на де Богранд и Дреслер между ТЕКСТА и ПРОЦЕСИРАЦИЯ ТЕКСТА няма (ПРАЗНО) ПРОСТРАНСТВО. Съответно ЗНАЧЕНИЯТА на езиковите единици не „обитават“ „там някъде“ „извън съзнанието“, а вместо това възникват когнитивно по време на процесирането на текста.

Друга важна разлика засяга гледната точка на общия ползвател на текста, която, при Халидей не е значим обект на изследване. Вместо това, той се фокусира върху изследване на гледната точка на текстолингвиста, който, посредством уменията си да борави с термини като „детерминанти“, „меронимия“, „семантични полета“ и т.н., е способен да проследява кохезионните средства в даден текст. Как ползвател на текст без лингвистични познания работи с текста „интуитивно“ лежи извън обхвата на проучванията на Халидей в ТЛ. С други думи, адресатът на „Кохезията в английския

език“ (1976) определено е лингвистът, а книгата има за цел да създаде нов клон на лингвистиката.

При „Увод в лингвистиката на текста“ на де Богланд и Дреслер (1981) адресатът също е лингвистът, но книгата се фокусира върху начина, по който всеки ползвател на текст, влючая лингвиста, работи с всеки текст. С други думи, тук гледната точка на АНАЛИТИКА е значително по-близка до тази на общия ПРОЦЕСИРАЩ ТЕКСТ. Разбира се, и „Увод в лингвистиката на текста“ на де Богланд и Дреслер (1981), по подобие на „Кохезията в английския език“ (1976), е насочена към професионална аудитория. При първата обаче разликата между професионална и непрофесионална аудитория съществува единствено по отношение на обхвата на знанията, необходими за процесирание на текста. В нея базовите познания на неспециалист и на ползвател с лингвистично образование може да се различават, но гледните точки, от които се възприема текста, не са различни. В рамките на теоретичната система на дьо Богранд има само една обща перспектива и тя е тази от човешкия ум, включително ума на лингвиста.

В дискусията в тази глава е проследено действието на концептуалните метафори в разбирането на различните автори относно техния обект на изследване и относно ТЛ като начин на изследване на текста. Концептуалната метонимия, която е друг когнитивен механизъм от нашия модел, също може да бъде открита в разбиранията на авторите за тяхната област на изследване. В Халидей версията на ТЛ, контролираният от метонимия концептуален трансфер предполага, че един ТЕКСТ трябва да се разглежда чрез неговата ТЕКСТУРА. При де Богранд метонимичната интерпретация на обекта на изследване предлага всеки ТЕКСТ да се разбира метонимично чрез неговата ТЕКСТУАЛНОСТ. ТЕКСТУРАТА при Халидей е допълнително свързана метонимично с КОХЕЗИВНИТЕ

УСТРОЙСТВА, които той изследва, а ТЕКСТУАЛНОСТТА при де Богранд е допълнително свързана метонимично с КОГНИТИВНИТЕ ПРОЦЕСИ.

В Халидей версията на ТЛ се открива още едно метонимично разбиране – това за връзката между ПРИДАВАНЕ НА ЗНАЧЕНИЕ и ТЕКСТА КАТО ФИЗИЧЕСКИ ПРОДУКТ, с акцент върху ФИЗИЧЕСКИЯ ПРОДУКТ. В ТЛта на де Богранд метонимичен трансфер свързва КОГНИТИВНИТЕ ПРОЦЕСИ и ТЕКСТА КАТО КОГНИТИВЕН ПРОДУКТ, с акцент върху КОГНИТИВНИТЕ ПРОЦЕСИ. Без съмнение, самото споменаване на присъствието на „акцент“ и при двете версии вече предполага координация между присъстваща концептуална метонимия и още един когнитивен механизъм от нашия многопроцесен модел – профилирането.

Профилиране се наблюдава и в представата на учените относно какво е това ТЛ и се свързва с това, което тук наричаме, светове. Въпреки настояването на Халидей, че контекстът и текстовите функции са от решаващо значение за разбирането на текста, ТЛ на Халидей включва малко на брой анализи на друго освен езикови структури, т.е. неговият ТЛ анализ остава „много близо“ до езиковите изрази и не включва информация, свързана с това, което тук наричаме ДС.

Теоретичната система на де Богранд и Дреслър обаче поставя силен акцент върху важноста на контекста, който, според тях, се конструира в съзнанието на ПРОЦЕСИРАЦИЯ текста. Самото им постулиране на ориентирани към текста стандарти на текстуалност (кохезия и кохерентност) и отделно на ориентирани към ПРОЦЕСИРАЦИЯ стандарти (преднамереност, приемливост, информативност, ситуативност и интертекстуалност), както и фактът, че ориентирани към ПРОЦЕСИРАЦИЯ стандарти са техният оригинален принос към ТЛ (Халидей обсъжда само кохезията, кохерентността и до известна степен интертекстуалността) подчертава



значението, което де Богранд и Дреслер придават на „ориентираните към ПРОЦЕСИРАЦИЯ“ аспекти на текстовата комуникация.

В заключение към Четвърта глава, на базата на когнитивните механизми, включени в многопроцесния ни модел, може да (пре-)дефинираме ТЛ като научна област, характеризираща се с:

- (метафорични) научни възприятия на ТЕКСТА като ФИЗИЧЕСКИ ПРОДУКТ, като КОГНИТИВЕН ПРОДУКТ или като система от свързани с текста КОГНИТИВНИ ПРОЦЕСИ;
- анализ на езикови изрази или на когнитивни процеси, от които могат да възникнат езиково изразени значения;
- профилиране на текстови аспекти (кохезия, кохерентност) или на ориентирани към ползвателите на текста аспекти (преднамереност, приемливост, информативност и ситуативност);
- отсъствие на строга методология;
- прототипно функциониране на гореизброените характеристики.

## **Приноси в Глава IV**

**Четвърта глава** отговаря на въпроса кои теории могат да функционират като основа за прилагането на многопроцесния модел, предложен в дисертацията. С други думи, главата отговаря на въпроса кои подходи към ТЕКСТА могат да се съгласуват, поддържат и усъвършенстват чрез използването на многопроцесния модел. Правейки това, тя предоставя мета-анализ на съществуващите към момента академични разработки в Лингвистиката на текста.

На базата на когнитивните механизми в многопроцесния модел, предложен в дисертацията, Четвърта глава предоставя нова дефиниция на областта на текстовата

лингвистика. Основното твърдение тук е, че в допълнение към метафтонимизациите на ТЕКСТА като ФИЗИЧЕСКИ ПРОДУКТ, като КОГНИТИВЕН ПРОДУКТ или като система от свързани с текста КОГНИТИВНИ ПРОЦЕСИ, текстовата лингвистика се характеризира със сливане и профилиране на превключвания между Светове, упражнявани върху текстоцентрични текстови аспекти (кохезия, съгласуваност) и текстови аспекти, ориентирани към ПРОЦЕСИРАЦИЯ (преднамереност, приемливост, информативност и ситуативност).

Доказва се, че тази метафтонимизация действа кохерентно с паралелни промени в профилирането на различните Светове.

## ГЛАВА V. СИТУИРАНЕ НА МОДЕЛА: АНАЛИЗ НА ДИСКУРСА

Многопроцесният модел, предложен тук, беше заявен в Увода като потенциално приложим в две области на научна дейност – текстова лингвистика (ТЛ) и анализ на дискурса (АД). По аналогия с Четвърта глава, Пета глава ще анализира възможностите за използване на модела в рамките на АД и, второ, ще приложи модела към АД. Следователно, главата първо ще трябва да демонстрира дали и до каква степен когнитивните изследвания са вече част от теоретичната и аналитичната парадигма на АД.

Както беше обсъдено във въведението на дисертацията, понятията „текст“ и „дискурс“ са изключително трудни за разграничаване, което може да доведе до трудности и при разграничаването между ТЛ и АД. Макар разграничението между двете да не е задължително – Дейвид Кристъл (2008), например, твърди, че ТЛ и АД се припокриват почти напълно, и че голям брой лингвисти намират малка разлика между двете. Виртанен (2022) дори използва като термин „текст лингвистика на дискурса“ и твърди, че някои от важните области на изследване на този подход са кохезията и кохерентността. По сходен начин, друг виден учен в областта – Полтридж (2021) – обединява АД с прагматиката и етнографията на комуникацията, за да проучи това, което той нарича „структура на дискурса“, но всъщност прилага всички постулати на Халидей, свързани с кохезионни устройства, и добавя към списъка само понятието „хомофорна референция“ (т.е. референция, при която идентичността на обекта се извлича чрез прибегване до общо знание, а не към обкръжаващата среда на дискурса).

Твърденията в Пета глава се облягат на резултати от проведен за настоящите цели мета-синтезиращ обзор (meta-synthesis review), който следва изискванията, описани в (Аткинс 2008; Грант и Буут 2009). Този вид обзор беше избран като най-подходящо средство поради неговия квалитативен характер и поради факти, че е насочен към извличане на нови интерпретации на вече съществуващи изследователски области

(Аткинс 2008). Като тип анализ на важни изследвания в определена тематична област той служи за изграждане на нови теории, особено на обяснителни теории, и се използва най-добре при повторно тълкуване на висококачествени изследвания. С други думи, за разлика от широкообхватния обзор, извършен за целите на Трета глава, мета-синтезът тук не се стреми да достигне най-широк диапазон, а цели „дестилиране“ на информация от първични източници с най-висока стойност. Докато широкообхватните обзори са най-подходящи за изясняване на съществуващи научни позиции по даден проблем, мета-синтезът се прилага най-успешно при очертаване на изследователски области и подходи (пак там).

Дискусията по-долу систематизира данни от водещи издатели като Cambridge University Press, Oxford University Press, Routledge, John Benjamins, Wiley, de Gruyter, и видни учени в областта на АД като Джонстоун (2002), Фьърклаф (1989), Водак и Чилтън (2005); Боксер (2010), Ханфорд и Гий (2013), Кап (2019), Хайланд (2021), Полтридж (2021). Влияние оказва и предпочитанието към по-актуални публикации. Така извлечената информация от всички първични източници след това се проверява кръстосано.

Крайните резултати включват само информация, която се появява систематично в повечето източници. Включените подходи като част от АД са: Прагматика, Приложна лингвистика, Социолингвистика, Критични изследвания на дискурса, Социално-когнитивен подход (SCA)/ Социално-когнитивни изследвания на дискурса (SCDS) и др.

Многопроцесният когнитивен модел, предложен тук, очевидно се асоциира по-лесно с когнитивните (под-)клонове на АД, т.е. с теорията на релевантността в прагматиката, когнитивната социолингвистика, (между)културната лингвистика, социално-когнитивните изследвания на дискурса, критичният анализ на концептуалните метафори и т.н. Въпреки това, моделът не е еднакво лесно приложим при всички тях, тъй като има

някои значителни разлики в начина, по който всеки подход използва когнитивните предписания за своите (аналитични) цели.

Докато някои подходи възприемат за изначална гледна точка върху обекта на анализ позицията на съзнанието на участника в дискурса (напр. Когнитивната прагматика, Когнитивната социолингвистика), други подходи възприемат гледната точка на учения (напр. Социално-когнитивните изследвания на дискурса). В първия случай гледната точка на участника в дискурса и тази на учения в дискурса са много по-близки и често може да има флукутация от едната към другата. Във втория случай двете гледни точки коренно се разминават и нямат пресечна точка. Първият тип изследвания често се свързват с „класическите“ когнитивистки принципи, докато вторият тип – с „по-широките“ когнитивни начинания, които отстояват представата за съществуването на „социално познание“, въпреки че не уточняват неговия локус или когнитивна природа. Настоящата дисертация принципно подкрепя първия тип изследвания, но също така се опитва да допринесе и за сближаването на двата типа, както се препоръчва например от Geeraerts et al. (2010).

Възприемайки гледна точка „извън“ съществуващите теоретични системи и подходи с оглед целите на мета-анализа ни, бихме могли да приложим многопроцесния модел, предложен тук, към прототипологията на АД. Един от начините да постигнем това е да реконструираме когнитивните рамки, използвани от учените. Приемаме, че фигуративността, лежаща в основата на (а) концептуализациите на учените на техния обект на анализ, т.е. на ДИСКУРСА, и (б) концептуализациите на учените на тяхната научна област обуславя техния избор на метод, изследователски техники и аналитични процедури.

В това отношение метафоризациите на ДИСКУРСА в АД могат да варират от възприемането на ДИСКУРСА като ОБЕКТ (подобно на възприемането на ТЕКСТА като

ОБЕКТ) до виждането за ДИСКУРСА като ТАНЦ или, по-общо казано, като ИЗПЪЛНЕНИЕ. Без значение колко периферна може да се твърди, че е последната метафорична концептуализация, метафоризациите на ДИСКУРСА, очевидно, варират в широки граници по скалата на динамиката. Друга непрототипна метафора също потвърждава такова обобщение: предложението на Стокуел (2008: 589), че „текстът се разклонява в дискурса с неговите социални и идеологически последици“ може да се тълкува като метафоризиращо статичен ОБЕКТ (т.е. ТЕКСТЪТ като ДЪРВО) и след това подчертаващ по-динамичен аспект от него (т.е. ДИСКУРСЪТ като резултат от ДЕЙСТВИЕТО при РАЗКЛОНЯВАНЕ).

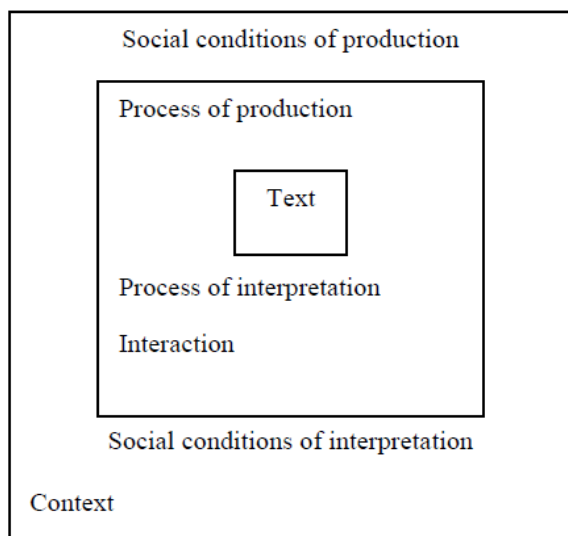
С други думи, всяка метафоризация на ДИСКУРС може да бъде (метафорично) позиционирана по скала. Понятието на Феърклаф (1989, 2015) за текст/дискурс, например, може да се разглежда като илюстрация на най-статичния край на скалата, тъй като в него можем да видим ДИСКУРСА метафоризиран като МАТЕРИАЛЕН ЗАПИС на вече приключили процеси, или като като ПРОДУКТ, получен вследствие от тези процеси. „По-динамично“ метафоризиране се потвърждава при подходи, фокусиращи се върху ДИСКУРСА като (междупличностни) ДЕЙСТВИЯ (напр. в Прагматиката), както и при подходи, изучаващи ДИСКУРСА като (социално-културни) ДЕЙНОСТИ или като когнитивни ДЕЙНОСТИ (напр. Социо-когнитивните дискурсни изследвания, Межкултурната лингвистика). „Най-динамична“ метафоризация на ДИСКУРС проличава в когнитивната прагматика/теорията за релевантността, и при психолингвистичните изследвания на разбирането на ДИСКУРС.

Доста редки обаче са случаите, в които се натъкваме на изследвания, илюстриращи динамичния край на скалата. В сравнение с ТЛ, нито един подход от АД не е с такъв подчертано динамичен характер като този на де Богранд и Дреслер. Нещо повече, докато ТЛ използва ПРОЦЕСИ (демонстриращи ниска степен на контрол от

страна на ПРОЦЕСИРАЦИЯ на текста) като метафора за ТЕКСТ, АД използва ДЕЙНОСТИ (демонстриращи по-висока степен на преднамереност от страна на ПРОЦЕСИРАЦИЯ на текста) като метафора на ДИСКУРС. Несъмнено, докато ТЛ, особено в нейната когнитивна версия при де Богранд и Дреслер, стои много близо до „класическите“ принципи на когнитивната лингвистика и профилира психолингвистичните процеси, то АД е много по-близо до социалните науки и профилира ролята на участника в дискурса като социален актьор.

В резултат на тези съществуващи тенденции при концептуализацията, научните схващания относно това какво е ДИСКУРС паралелно стоят в доста ясна корелация с типа данни, които всеки подход в АД предпочита да анализира. Нещо повече, в сравнение с ТЛ, тук корелацията теоретичен подход - вид данни е по-строга. И двата клона на ТЛ изучават както диалогични, така и монологични текстове, и както писмени, така и устни текстове. Много малко на брой подходи от АД изучават както диалогични, така и монологични текстове, едновременно и писмени, и устни текстове..

Дискусията ни относно метафоризациите на ДИСКУРСа при АД не може да не спомене поне някои метафорични визуализации, представени от самите автори. В това отношение най-често използваната метафоризация представлява концентричните квадрати на Феърклаф (1989, 1992а, 1992б, 1995/2014). В нея понятието ДИСКУРС „заобикаля“, „обгръща“ и „включва“ понятието ТЕКСТ (Фиг. 2 по-долу). С други думи, ДИСКУРСЪТ при тази метафора не е алтернатива на ТЕКСТА. ДИСКУРСЪТ представлява едно „по-обширно“ концептуално ПРОСТРАНСТВО или МЯСТО, в центъра на което се намира ТЕКСТЪТ:



**Фиг. 2. Концентрични квадрати на Fairclough (1989).**

Тази метафоризация контрастира с разбирането на ТЛ за контекста като едно единствено ПРОСТРАНСТВО/ОБЛАСТ/ДОМЕЙН. Тук Феърклаф очертава две концентрични ПРОСТРАНСТВА/ОБЛАСТИ/ДОМЪЙНИ, и двете обгръщащи ТЕКСТА и двете включващи ТЕКСТА в себе си (на тази концептуализация ще бъде обърнато специално внимание по-късно в Трета част).

Освен концептуалната метафора другите когнитивни механизми от нашия многопроцесен модел също могат да бъдат открити в изследователските интерпретации на това какво е ДИСКУРС и това какво е АД. Когато Полтридж (2021), например, твърди, че има два типа АД – текстово-ориентиран АД и социално-ориентиран АД – твърдението му може да се разглежда като използване на метафоризацията на концентричните пространства, предложена от Феърклаф (1989). Същото важи и за твърдението на Юс (2018), че АД е или „по-тясно“ понятие с фокус върху изследванията на прагматични изказвания, или е „по-широко“ понятие с фокус върху социалните взаимодействия. И двете концептуализации недвусмислено произтичат от концептуална метафоризация. Възможността за „превключване“ между единия тип АД към другия тип АД на свой ред говори за наличието на профилиране, докато вариативността при обхвата на обекта на



анализ на АД (от отделни изказвания до цели социални домейни) подсказва наличието и на концептуална метонимия.

Друг аспект на действието на концептуалната метонимия може да бъде открит в предпочитанието за анализ на структурата на разговорите, видно в разработките на някои прагматици и етнометодолози, предпочитание, което означава, че тази структура се профилира на фона на други, и езикови, и социални дискурсивни явления. Разбира се, конкретно прагматичните изследвания могат да „превключват“ вниманието си динамично между профилиране на структурната организация на разговора и профилиране на междуличностни комуникативни функции. За разлика от прагматиците, изследователите, подкрепящи социо-когнитивния подход към дискурса, са склонни да профилират социални структури, роли, практики и т.н., докато използват анализа на езикови употреби постоянно като фон.

В заключение на Пета глава, вследствие проследяването на действието на когнитивните механизми от нашия модел, научната област АД може да бъде дефинирана като характеризираща се с:

- метафоризации на ДИСКУРСА като ПРОСТРАНСТВО, окръжаващо ТЕКСТА като ПРОДУКТ. Също така съществуват алтернативи, при които ДИСКУРСЪТ може да бъде метафоризиран като СТРУКТУРА на разговор, състояща се от по-малки СТРУКТУРНИ ЕЛЕМЕНТИ, които могат да бъдат профилирани на фона на ИНСТИТУЦИОНАЛНИ ПРАКТИКИ. Друга алтернатива е ДИСКУРСЪТ да се разглежда като концептуална област на сливане на КОМУНИКАТИВНИ ПРАКТИКИ/НАГЛАСИ/ със СОЦИАЛНИ ПРАКТИКИ/НАГЛАСИ/УБЕЖДАНИЯ, като и двете алтернативи подлежат на профилиране;

- наблюдаваща се концептуална метонимия между ЕЛЕМЕНТИ/ЕДИНИЦИ, свързани със СОЦИАЛНИ СТРУКТУРИ и ЕЛЕМЕНТИ/ЕДИНИЦИ, свързани с ТЕКСТОВИ СТРУКТУРИ;
- разнообразие от изследователски техники и методи, с по-изразено предпочитание към квалитативния тип анализ;
- прототипно функциониране на гореизброените характеристики.

## **Приноси в Глава V**

**Пета глава**, подобно на Четвърта глава, разглежда кои теории могат да функционират като основа за прилагането на многопроцесния модел, предложен в дисертацията. С други думи, главата отговаря на въпроса кои подходи към ТЕКСТА и ДИСКУРСА могат да се съгласуват, поддържат и усъвършенстват чрез използването на многопроцесния модел. Правейки това, главата предоставя мета-анализ на съществуващите към момента академични разработки.

На базата на когнитивните механизми в многопроцесния модел, Пета глава предоставя нова дефиниция на областта на анализа на дискурса. Тази дефиниция е базирана на извлечената тук прототипология на подходите, посветени на анализите на дискурс(и).

В главата се подкрепя обобщението, че в анализа на дискурса преобладаващата основна метафтонимизация на ТЕКСТ, ДИСКУРС и ОБЩЕСТВО/КУЛТУРА е тази, която ги разглежда като КОНЦЕНТРИЧНИ ГЕОМЕТРИЧНИ ПРОСТРАНСТВА с нарастващ обхват. Доказва се, че метафтонимизацията и тук действа кохерентно с паралелни промени в профилирането на различните Светове.

## ЧАСТ ТРЕТА

### ГЛАВА VI. РЕАЛНИ СВЕТОВЕ: ФУНКЦИОНИРАНЕ И ПРИЛОЖЕНИЯ

Втора глава засегна два основни въпроса от темата за функционирането на когнитивните Светове: (а) съществуването на припокривания между ТС и ДС и (б) разликата между „РС“ и „реалност“. Настоящата глава развива тези теми, като се фокусира върху (а) припокривания между ТС и РС, и между ТС, ДС и РС, както и върху (б) припокривания и профилиране между ДС и РС. С други думи, настоящата глава демонстрира с какви домейни/структури/мрежи РС може да се припокрива и с какви домейни/структури/мрежи не може. Преди всичко, Шеста глава демонстрира защо понятието „РС“ е ключово за нашия многопроцесен модел. Не на последно място понятието „РС“ ще бъде използвано за преразглеждане на няколко концепции, които бяха споменати или обсъдени в предишните глави, но чието съответствие с многопроцесния ни модел не бе подкрепено достатъчно.

За да проверим предположението за присъствие на концептуална метонимия при припокриванията и профилирането между ДС и РС, и следвайки особеностите на този когнитивен механизъм, така както са систематизирани от Барселона (2011), нека първо припомним, че метонимичната (ре)концептуализация се разглежда в литературата или като временна и преходна, или като постоянна и типична. Според Лейкоф (1987) дали една метонимизация ще бъде преходна или ще стане конвенционална може да зависи от когнитивния принцип на ДОБЪР ГЕЩАЛТ НАД ЛОШ ГЕЩАЛТ (вж. също Раден и Кьовешеч 2007). В случая на ДС и РС можем да кажем, че при тях имаме наличие на ДОБЪР ГЕЩАЛТ (т.е. такъв, който не включва твърде много разлики между вътрешните структури в двете области), което спомага за съвместното функциониране на двата свята като конвенционален „метонимичен модел“ (в който ДС обикновено се профилира метонимично спрямо РС).

Не на последно място, този метонимичен модел се съчетава добре, т.е. функционира като ДОБЪР ГЕЩАЛТ, с определени концептуални метафоризации със социална значимост. Сложната метафора ЖИВОТЪТ КАТО ПЪТУВАНЕ, обсъдена по-рано тук (Втора глава), подсказва как всеки експериментален сегмент може да бъде концептуализиран като СИТУАЦИЯ, а СИТУАЦИЯТА обикновено би била метафоризирана като МЯСТО. По този начин ЖИВОТЪТ става метафоризиран като ПЪТ, състоящ се от поредица от МЕСТА, като някои от тези „места“ представляват (КОМУНИКАТИВНИ) СИТУАЦИИ.

На фона на такава когнитивна рамка, ДС също може да се разглежда като СИТУАЦИЯ, т.е. като МЯСТО от ПЪТЯ НА ЖИВОТА. Едновременно с това, благодарение на действието на концептуалната метонимия, ДС може да се разглежда като „по-малко“ МЯСТО, вградено в „по-голямото“ МЯСТО, възприемано като ЖИВОТ. Тези обобщения се подкрепят и от анализи на жанра политически речи (Тинчева 2015, 2022), които доказват, че политическите речи могат да бъдат разграничени от други жанрове именно въз основа на тяхната нетипично висока степен на припокриване между ТС, ДС и РС: ПОЛИТИЧЕСКАТА РЕЧ показва съвпадение на роли в РС (ПОЛИТИК, ЧЛЕНОВЕ НА ОБЩЕСТВО), участници в ДС (ГОВОРЕЩ, СЛУШАЩИ) и герои в ТС (ПОЛИТИЧЕСКИ ЛИДЕР, ПОСЛЕДОВАТЕЛИ).

Накратко, едновременното действие на няколко концептуални метафорични трансфера плюс концептуална метонимия би била трудна за обяснение без присъствието на понятието „РС“ като отделна област на действие, т.е. като фон, на въпросните когнитивни механизми. Без него механизмът за профилиране на света, също работещ паралелно и едновременно с концептуалните метафора и метонимия, би бил още по-труден за проследяване.

Такава интерпретация на „РС“ би могла да допринесе и за по-ясното разбиране на „контекст“. Ако приемем, че термини като „контекст на ситуацията“ и „непосредствено комуникативно обкръжение“ се използват синонимно за обозначаването на сегмент от физическа, обективно съществуваща реалност, а не на когнитивни пространства, тогава „контекст“ би могъл да се смята за когнитивно явление (като, напр. при фон Дийк 2018). Това би могло да обясни метафоричните употреби в АД (дискутирани в предишната глава на настоящата дисертация) на КОНТЕКСТ НА СИТУАЦИЯ като „по-тесен“ сегмент, съществуващ В РАМКИТЕ на „по-широкия“ КОНТЕКСТ НА КУЛТУРАТА: така КОНТЕКСТЪТ НА КУЛТУРАТА е метафтонимизиран, за да функционира като фон, на който може да се профилира КОНТЕКСТЪТ НА СИТУАЦИЯТА, и обратно.

Научните концептуализации на КОНТЕКСТ обаче не зависят само от концептуалната метафтонимия. Механизмите за създаване на свят и механизмите за превключване при профилиране от нашия многопроцесен модел играят роля и в концептуализациите на КОНТЕКСТ. Те едновременно подкрепят тезата за присъствието на:

- (a) РСове. При липса на разграничение между „РС“ и „реалност“, това, което се наблюдава е систематични опити на различни изследователи да обозначат едновременно смесица от физически/материални контекстуални елементи и когнитивни образи на околни обекти чрез „контекст“,
- (b) ДСове. Тук се наблюдава систематично постулиране на важността на абстрактни контекстуални елементи като (не)вербални действия на участниците, ефекти от вербалното действие(я), социални събития, взаимна когнитивна среда като релеватни към „контекст“,

- (с) ТСове. Наблюдава се, например, при честото включване на свързани с езика единици/структури (напр. демонстративни, наречни, времена) в анализите на контекст.

Въпреки функционирането на всичките три типа светове, което е очевидно във всеобщото научно разбиране за КОНТЕКСТ, за много учени (напр. Уърт 1999; Гавинс 2007), „контекстът“ в крайна сметка е равен само на „ДС“. Поради това следващият раздел ще се основава на обобщенията по-горе, и ще се обърне към въпрос, който до тук бе загатнат в много точки от нашата дискусия: как да се проследява разлика между „ДС“, „контекст“, „комуникативна ситуация“, и др.

### **РС като фон за ТС и ДС**

В продължение на заключението от предишния раздел, тук изглежда уместно да започна като повторя, че човешките когнитивни процеси/структури не съществуват независимо от човешкия ум и, следователно, човешките когнитивни процеси/структури не са самостоятелни единици, които биха могли просто да бъдат добавени или недобавени към научните анализи на физически контексти/ситуационни среди. Като следствие, когнитивните Светове не биха могли да смесват или да представляват пресечни точки между човешкото познание и елементи от обективно съществуващата реалност, която съществува „там някъде“, като независима от човешкото познание. Световете са „разположени“, ако използваме всеобщата метафора, само в рамките на човешкото съзнание и е най-малкото най-практично да се разглеждат като симулации (на ситуационни среди), които се случват в съзнанието на хората. Следователно, Световете не трябва да бъдат аналитично „добавяни“ или „инжектирани в“ контексти/ситуации от реалния живот, въпреки че, както главите във Втора част и предишния раздел тук

недвусмислено демонстрират, това изглежда е научната норма. Вследствие на това, в допълнение на общия теоретичен фон, при който се използват термините „реалност“, „обстановка“, „комуникативна среда“ и „комуникативна ситуация“, тук те се разглеждат като отнасящи се до (евентуално обективната) физическа реалност.

Също така, ако може да се направи обобщение на научното понятие „контекст“, то трябва да се вземат предвид следните особености:

- В изследванията по темата „контекст“ засяга връзката между два различни и отделни обекта – между, най-ощо казано, основна единица и нейната окръжаваща среда. От гледна точка на многопроцесния ни модел, КОНТЕКСТЪТ е концептуална област, разглеждана като РЕЛЕВАНТНА към ЕДИНИЦА и функционираща като неин фон;
- В изследванията по темата „контекст“ служи за подпомагане на аналитичното и теоретично разбиране на определена анализирана единица (напр. „контекст“ се използва за по-добро разбиране на даден текст). От гледна точка на многопроцесния ни модел, КОНТЕКСТЪТ съществува като понятие поради когнитивната необходимост всяка ЕДИНИЦА да бъде профилирана спрямо ФОН. КОНТЕКСТЪТ би могъл да функционира подобно на ФОН и не е задължително да функционира като донорна структура или да включва картиране към или от съответната ФИГУРА (напр. не е задължително структурите на ДИСКУРС да се картират като структури на ТЕКСТ);
- В изследванията по темата има тенденция „контекстът“ да се разглежда като част от обективно съществуваща реалност и, като следствие на това, да се третира като статична единица, която само по себе си включва непроменлив набор от важни елементи. От гледна точка на многопроцесния ни модел

КОНТЕКСТ е динамично изградена и непрекъснато адаптируема мрежа от концепции, чиито елементи функционират съвместно и прототипно.

- В изследванията по темата „обхватът“ на контекста е фиксиран и предварително определен. От гледна точка на многопроцесния ни модел КОНТЕКСТ може да включва значителни и динамични вариации при обхвата си.

Като цяло, евентуалното прилагане на многопроцесния ни модел към КОНТЕКСТ би спомогнало за неговото пре-дефиниране като ментално явление, възникващо в резултат от необходимостта когнитивният механизъм на профилиране между фигура и фон да бъде използван при оптимизацията на процесирането на текуща информация. КОНТЕКСТЪТ има тенденция да бъде теоретично метафоризиран като ОБКРЪЖАВАЩО ПРОСТРАНСТВО, което не включва и не се слива с ЕДИНИЦАТА. Подобно на ФОНА, който стои отделно от своята ФИГУРА, КОНТЕКСТЪТ е различен от съответната му ЕДИНИЦА. По-скоро показателно е, че в изследванията върху текст и дискурс КОНТЕКСТ не се използва като синоним на ДИСКУРС, който от своя страна би могъл да бъде слят с ТЕКСТ. В изследванията по темата „контекст“ и „текст“ са две взаимосвързани, но отделни единици. С други думи, при тях учените се стремят да проследяват различията (т.е. разлики между контекстуални елементи и профилиран елемент), а не приликите.

Такова разбиране за КОНТЕКСТ, практически, дава отговор и на въпроса дали КОНТЕКСТ и СВЯТ могат да се използват като синоними. Както вече беше демонстрирано, световите могат да функционират така, че да осигуряват един за друг изпълняването на функцията на фон. Едновременно с това, те могат се припокриват и да осигуряват структури за трансфер от един вид свят в друг. Вследствие на това, за разлика



от контекст или фон, един свят може да функционира метонимично със своята профилирана единица. Нещо повече, ролята на такава профилирана единица може да бъде изпълнявана и от друг цял свят или друг вид свят. Следователно, един КОНТЕКСТ може да „пресича“ два или повече свята и да привлече от там концептуални елементи, които динамично да се възприемат като релевантни при разбирането на определена ЕДИНИЦА. Тогава един СВЯТ би могъл да функционира като КОНТЕКСТ, ако стои в контраст с тази ЕДИНИЦА.

## **Приноси в Глава VI**

**Шеста глава** използва многопроцесния модел и прави теоретична разлика между „контекст“, „ДС“, „текстови параметри, ориентирани към ПРОЦЕСИРАЦИЯ ТЕКСТА“, „комуникативна среда“ и др.

Главата също така доразвива разбирането ни за многопроцесния модел, като предоставя нови доказателства за припокриването и профилирането между ТС, ДС и РС. Освен това, главата предоставя доказателства за припокриването и профилирането на повече от един свят от един тип, например припокриване на два ТС с един РС. Предложеното обяснение на това когнитивно явление са съществуващите възможности за вариации на обхвата на всеки Свят.

Главата най-вече обръща внимание на факта, че ДС и РС съществуват паралелно и действат взаимосвързано чрез когнитивния механизъм на концептуалната метонимия.

## **ГЛАВА VII. РЕАЛНИ СВЕТОВЕ И СОЦИАЛНО-ПОЛИТИЧЕСКА МИСЪЛ: БРЕКЗИТ**

Без съмнение Брекзит, т.е. оттеглянето на Обединеното кралство от Европейския съюз (ЕС), представлява социално-културно събитие от световно значение. През последните години глобалното въздействие на Брекзит се обсъжда от гледната точка на множество академични ъгли – финансови, политически, етнически, религиозни и т.н. Настоящата глава предлага когнитивно-лингвистичен поглед върху БРЕКЗИТ и прилага многопроцесния модел към него. Целта е да се изследват начините, по които БРЕКЗИТ се концептуализира от реални носители на езика и културата.

Седма глава разглежда цялостния исторически фон около БРЕКЗИТ и стига до извода, че всеки набор от данни, използван за целите на изследването, трябва да отразява:

- наличието на общоевропейски метафоризации на Брекзит,
- разлики между концептуализациите в Обединеното кралство и континенталния ЕС,
- оценъчните нагласи в обществения дискурс относно БРЕКЗИТ специално в Обединеното кралство.

Стига се до извода, че за целта вместо един общ дейтасет могат да се обособят три по-малки дейтасета от данни, които да обслужват отделно всяка цел.

Дискусията в тази глава допълнително се фокусира върху причините за избора на онлайн медии за включване в дейтасета/дейтасетите. Този избор е продиктуван от наличието на драстичен скок на търсения в Google, съдържащи „Брекзит“ – скок, отчетен през първите дни след референдума, проведен през 2016. Данните за този скок подкрепят съществуващите доклади, в които се твърди, че по въпроса за Брекзит повечето граждани на Обединеното кралство са прибягнали до информация, предоставена онлайн. Следователно нашият набор от данни трябва да намери пресечната точка между онлайн

медиите с най-голям обхват и най-надеждните онлайн медии в Обединеното кралство и в останалата част на ЕС. Трета променлива също би изисквала включване като фактор в избора на онлайн медии като източници на данни за дейтасета: тази, която се отнася до медийното доверие конкретно по политическите въпроси.

За да отрази важността на тези три фактора едновременно, изборът на медии за нашия набор от данни се основава на доклада за дигиталните новини на института Reuters от 2016 г., който също така включва констатации на YouGov, Ofcom и др. (Нюман 2017). Това е доклад, който обхваща три основни параметъра: общо разпространение на медиите, общо доверие към медиите и доверие специално по политическите въпроси. Четири отделни източника с различен социален произход се избират и корелират за целта (интернет източници 3, 4, 5 и 6), за да се избегнат възможни пристрастия в самите доклади.

Вторият тип източник на информация, които се използват за целите на настоящата глава, е проучване, проведено през първите две седмици след референдума за Брекзит. Това проучване включва 40 респонденти (Тинчева 2019а), на които са зададени въпроси относно употребата им на онлайн медии по време на референдума конкретно по темата за Брекзит. Проучването има за цел да проследи основните характеристики на една по-широка европейска перспектива за процеса на Брекзит, която обхваща както британските, така и континенталните гледни точки.

По отношение на националността на респондентите, 20 от тях са британци, а 20 представляват различен културен произход в ЕС (4 са германци, 4 – австрийци, 3 – французи, 3 – словенци, 3 – българи, 2 – шведи, 1 - грък). По образователен статус 20 от анкетираните са с висше образование (3 от тях са доктори, а 18 – магистри), а 20 са без висше образование. 4 от магистрите са инженерни, 5 – икономически, 11 – хуманитарни.

По отношение на пола 20 респонденти са жени и 20 са мъже. По възраст най-младият анкетиран е на 21 години, а най-възрастният - на 63 години.

Що се отнася до решението да се включат 20 британски и 20 небритански респонденти от ЕС, това решение бе продиктувано от факта, че БРЕКЗИТ не е чисто вътрешен въпрос, свързан само с една страна от ЕС. Напротив, може да се твърди, че БРЕКЗИТ е особено важен именно поради значението му за целия ЕС. Независимо от това, не цялото население на ЕС имаше юридическа политическа дума по въпроса за Брекзит, тъй като само британски граждани имаха право да гласуват за или против него. Следователно нашето проучване включва равен брой граждани на ЕС, които са имали право да гласуват за Брекзит, и граждани на ЕС, които не са имали право да гласуват за Брекзит.

В проучването всеки респондент бе помолен да назове водещия англоезичен онлайн източник, който е предпочитал при получаване на информация относно БРЕКЗИТ през първите 4 дни след референдума, проведен през 2016 г. Целта е да бъдат установени 10-те най-добри англоезични онлайн източника, които са служили за оформянето на общественото мнение в тези важни дни. Допълнително респондентите бяха поканени да предоставят коментари или допълнителна информация, които считат за релевантни.

От 40 анкетирани 29 съобщават, че са проверявали повече от два източника всеки ден. 17 респонденти съобщават, че съзнателно са се опитали да се запознаят с противоположни гледни точки и аргументи. 4 участници съобщават, че не са търсили съзнателно множество източници, а са чели няколко случайни произведения на ден. Само 3-ма участници се оказват строго следващи един и същи медиен избор (и 3-мата са представители на по-възрастното поколение). Никой от респондентите не съобщава, че е използвал повече от 5 източника по темата (през въпросния период). Накратко, при

класирането на 10-те най-добри англоезични онлайн източници в ЕС, всички предпочитания на респондентите, а не само първите им избори, са регистрирани като еднакво валидни. Два от медийните източници обаче трябваше да бъдат изключени по-късно поради второто основно съображение при избора на материал за нашите дейтасети.

Следвайки тези принципи, са избрани от 8 медии първоначалните топ 10: The Guardian и The Times; BBC и Deutsche Welle; Euronews и The Independent; The Telegraph и The Daily Mail (тук те са подредени от предимно анти-Брекзит до предимно про-Брекзит). Те представляват онлайн медийните източници за нашия първи дейтасет от данни.

Източниците на онлайн медии за втория дейтасет са разделени на две групи. Източниците във Великобритания включват: BBC, The Daily Mail, The Guardian, The Telegraph. Англоезичните онлайн медийни източници в континенталната група са: BBC, Reuters, Deutsche Welle, Euronews. Броят на медиите се основава на информацията от респондентите, че обикновено използват повече от един, но по-малко от 5 издания на ден, за да се информират за БРЕКЗИТ. Включването на BBC в двете групи отразява нарастващото глобално влияние както на националните, така и на международните медии.

Третият дейтасет от данни е извлечен от пет големи британски онлайн медии: The Guardian; Би Би Си; The Independent; The Daily Telegraph и The Daily Mail (тук те са подредени от предимно анти-Брекзит до предимно про-Брекзит).

В рамките на всеки източник първо бяха проведени общи търсения (searches) сред текстовете и видеоклиповете. Единственото запитване беше думата *Брекзит*, тъй като проучването се опитва да обхване всички домейни-източници за БРЕКЗИТ и не цели да тества наличието на конкретен изходен домейн. Така извлечените текстове за първия

дейтасет (който е насочен към отчитане на всички метафоризации на БРЕКЗИТ в ЕС) са с общ размер от приблизително 55 000 думи. Извлечените текстове за втория дейтасет (насочен към проследяване на разликите в метафоризациите на БРЕКЗИТ в ЕС и в Обединеното кралство) са с общ размер от приблизително 42 500 думи. Текстове, извлечени за третия дейтасет (насочен към отчитане само на британските метафоризации на БРЕКЗИТ), са с общ размер от приблизително 23 000 думи.

Като следваща стъпка на изследването текстовете на всеки дейтасет бяха разгледани поотделно с цел изолирането на всички езикови структури, отнасящи се до БРЕКЗИТ. Анализът беше извършен ръчно, следвайки предишни проучвания (напр. Стефанович 2006), в които терминът за търсене се приема за обозначаващ домейна-цел, докато последващото ръчно търсене в текстовете локализира метафорични езикови изрази или такива, които се срещат в близост до небуквални употреби. Така всякакви езикови изрази бяха изолирани за последващ анализ, стига те да (1) се отнасят до БРЕКЗИТ и (2) характеризират един или повече аспекти от него (както в Мусолф 2006, 2016). Размерът и типът на езиковите структури не се считат за значими в случая, т.е. думи, фрази, подчинени изречения и т.н. се разглеждат като еднакво валидни кандидати за анализ, стига техният референт да е БРЕКЗИТ и функционално да характеризират поне един аспект от това понятие.

Следващата стъпка бе тестване на всеки извлечен текстов сегмент за метафоризация. Процедурата за тестване, приложена към тези (потенциално) метафорични сегменти, следва основните принципи на процедурата за идентификация на метафори MIP (предложена от Praggeljaz Group през 2007 г.), и по-специално нейната разширена версия MIPVU (Стийн и др. 2010). По този начин избраните тук аналитични стъпки имат значителна прилика с още една алтернатива на процедурата MIP, а именно PIMS (Процедура за идентифициране на метафорични сцени). Разработена от Йохансон

Фалк (2018) и Йохансон Фалк и Оконски (2022), процедурата PIMS се основава на това, което Йохансон Фалк (2018) нарича „лексико-енциклопедични концептуални [LЕС] метафори“, като ги интегрира със симулационната гледна точка на Барсалу (напр. 2006, 2009) относно използването на езика.

Анализът на така извлечените данни подкрепя предположението, че съществува плуралистичен набор от метафори за БРЕКЗИТ. Този набор съдържа 14 метафорични концептуализации. Следният списък представя подредбата по значимост на домейните-източници в концептуализациите на БРЕКЗИТ според общия брой употреби на всеки домейн-цел в дейтасетите:

1. РАЗВОД (76)
2. ПРИРОДНО БЕДСТВО (53)
3. ЧАСТ ОТ ПЪТУВАНЕ (52)
4. ЯДРЕНА КАТАСТРОФА (37)
5. (УБИЙСТВЕН) УДАР ПО ЕВРОПА (27)
6. МЕХАНИЧНА ПОВРЕДА (19)
7. ПРИЧИНА ЗА ВОЙНА (13)
8. ИЗПИТ/ ТЕСТ (7)
9. РУИНАТА НА КЪЩАТА В ОБЕДИНЕНОТО КРАЛСТВО (2)
10. ЗВЪН ЗА СЪБУЖДАНЕ КЪМ (СПЯЩИЯ) ЕС (2)
11. ВРАГ (2)
12. РАЗРУШИТЕЛНА АВАРИЯ (С УЧАСТВАНЕ НА САМОЛЕТ, КОРАБ, СГРАДА И ДР.) (1)
13. РАЗДЕЛИТЕЛНА ЛИНИЯ (1)
14. (ТРУДНА ЗА СМИЛАНЕ) ХРАНА (1)

Анализът на англоезичните онлайн медийни текстове на ЕС, появяващи се през първите 4 дни след референдума, води до заключението, че най-важните домейни за метафоричната концептуализация на БРЕКЗИТ са РАЗВОД, ПРИРОДНА КАТАСТРОФА и ЧАСТ ОТ ПЪТУВАНЕ. Тези три метафоризации присъстват или във

всички анализирани дни (РАЗВОД и ЧАСТ ОТ ПЪТУВАНЕ), или във всички дни с изключение на един (ПРИРОДНО БЕДСТВИЕ). Освен това тези три изходни домейна представляват най-големия общ брой метафорични структури през целия четиридневен период.

Сравнението на данни с произход двете различни страни на Ламанша показва, че тези от континентална Европа разкриват по-добре структурирана и по-широка концептуална периферия на БРЕКЗИТ. Може да се твърди, че дейтасетът от Обединеното кралство представлява по-ясно изразен концептуален прототипен център на БРЕКЗИТ; периферията му се разкрива като по-тясна и по-рядко използвана.

От проведения анализ могат да се направят няколко извода. Първо, във времена на несигурност (т.е. времена на двусмислено или трудно процесирание на данни за протичащи събития), хората минимизират своята фигуративност и, ако изобщо използват небуквално мислене, те прибегват до най-основните метафоризации като ПЪТУВАНЕТО НА ЖИВОТА. Може би противно на логиката, фигуративността всъщност прави концепцията „реална“, т.е. тя затвърждава статуса на концепцията като част от РС. Следователно фигуративността може да се използва като мярка за степента на преход от концептуализация към категоризация.

Най-важният извод обаче е този, контекстуализиращ изводите от проучването върху метонимизацията с метонимичното действие на ТС, АС и РС. Исторически погледнато, трябва да отбележим, че преди възникването на извлечените чрез анализа ни метафоризации, гражданите на Обединеното кралство са познавали БРЕКЗИТ само с хипотетична идея за напускане на ЕС. Както Запетини и Крижановски (2019) твърдят, преди 2016 г. понятието е било в процес на „създаване“ на собствен референт в реалността, но все още не е съществувало в реалността. Преди референдума, разсъжденията за излизане от ЕС са до голяма степен „сведени до представяне и



конкуренция между различни въображаеми идеи” (пак там). Но след референдума от 2016 г., развитието на БРЕКЗИТ навлиза в коренно различна фаза.

Преведено на езика на нашия модел от когнитивни механизми това означава, че БРЕКЗИТ първо се е появил в ТСове и след това, през ДСове, чрез наличието на една и съща метафоризация, присъстваща в тях (напр. ЖИВОТЪТ КАТО ПЪТУВАНЕ), БРЕКЗИТ преминава в РС. С други думи, БРЕКЗИТ представлява нетипично понятие с това, че вместо да използва типичната посока на преход от РС към ДСове и ТСове, то се появява първо като идея, т.е. в ТС и ДС.

Без да използваме понятието „РС“, трябва да подчертаем, не би било възможно да обясним как концепция без референт от реалния свят постепенно „навлиза“ в „реалността“.

## **Приноси в Глава VII**

**Седма глава** подкрепя твърденията, че (а) „РС“ и „реалност“ са различни понятия и (б) че ДС и РС действат кохерентно чрез паралелното действие на концептуална метонимия.

Главата предлага анализ на БРЕКЗИТ и обобщава, че по време на социално-политически промени хората са склонни да минимизират използването на фигуративност. Освен това в такива времена се използва небуквално мислене, хората са склонни да използват фундаментални метафоризации като ЖИВОТА като ПЪТУВАНЕ. Главата също така потвърждава убеждението, че степента на използване на фигуративност в медийния дискурс може да се използва като мярка за степента, в която едно понятие вече се интерпретира като „съществуващо“, т.е. като част от РС.

Що се отнася конкретно до БРЕКЗИТ, Шеста глава допринася, като потвърждава, че в границите на анализирания период от време:

- ✓ БРЕКЗИТ най-често се метафоризира като РАЗВОД, ПРИРОДНА КАТАСТРОФА и ЧАСТ ОТ ПЪТУВАНЕ.
- ✓ В британските медии преобладават метафоричните концептуализации на ПЪТУВАНЕ, КАТАСТРОФА и ВОЙНА. В медиите в ЕС извън Обединеното кралство МЕХАНИЧНАТА ПОВРЕДА е по-забележима.
- ✓ Като цяло, предпочитанията към неодушевени домейни за източници на концептуална структура характеризират медийните употреби както в Обединеното кралство, така и извън него.

Чрез понятието „РС“, Седма глава дава обяснение на това как дадено понятие, съществуващо без „фактически“ свой референт в РС (като БРЕКЗИТ) постепенно „навлиза“ и става „част от реалността“: понятието преминава от ТС през ДС в припокриващия се с тях РС. Трансферът се извършва посредством метафтонимия, присъстваща и в трите вида Свят, и, най-вече чрез структурата ЖИВОТЪТ Е ПЪТУВАНЕ.

## **ГЛАВА VIII.**

### **РЕАЛНИ СВЕТОВЕ И СОЦИАЛНО-ПОЛИТИЧЕСКИ ДЕЙСТВИЯ: ПУБЛИКАЦИИ ВЪВ ФЕЙСБУК**

Статусите и коментарите във Фейсбук (т.е. Фейсбук публикациите) тук се разглеждат като сравнително нов и социално трансформиращ жанр. Избирайки да третира публикациите във Фейсбук като отделен жанр, тази глава поддържа теоретичния възглед, изложен в, например, Ломборг (2013), Юс (2014, 2022), Пейдж и др. (2022) Преобладаващото схващане по темата потвърждава това, което Абъркромби нарича „демонтаж на представата за жанр“ (1996: 45), а Си и Юс твърдят, че интернет е този, който „разбива традиционните разделителни линии между офлайн жанровете, смесва качествата на няколко жанра“ и че дори създава нови жанрове (2018: 4).

Настоящата глава докладва и обсъжда резултатите от две социолингвистични проучвания относно жанровете в политическия дискурс. И двете проучвания използват въпросници и използват количествени методи и техники на изследване. Въпросите и в двете изследвания са затворени и предлагат няколко възможни жанрови варианта като отговор на всеки въпрос. Опциите са избрани въз основа на жанровете, които се появяват с най-голяма честота в изследванията на политическия дискурс (напр. Милър 1984; Силия и Водак 2005; Полтридж 2021). Наборът от алтернативни опции е насочен към установяването на прототипни жанрове в политическия дискурс, но също така тества два (сравнително новопоявили се) политически жанра, свързани с интернет: Фейсбук статуси и Туитър съобщения. Във въпросниците всички жанрове са изброени по азбучен ред, за да се избегне евентуалния прайминг ефект.

Проучване 1 включва 16 въпроса, комбинирани в 2 групи. Първата група (съдържаща 6 въпроса) поставя всеки респондент в позицията на получател на текст; втората група (съдържаща 8 въпроса) поставя всеки респондент в позицията на

продуциращ текст. Двата допълнителни въпроса, включени накрая на Проучване 2 целят да бъде придобита информация относно въпросните интернет жанрове. Организацията и прогресията на въпросите обхваща вариации в параметрите от ДС – вариации в статута на ВЪЗПРИЕМАЩИЯ текста, в статута на СЪЗДАВАЩИЯ текста, в намеренията на ПРОЦЕСИРАЩИТЕ текста, в текстовите функции.

Двата допълнителни въпроса в Проучване 1 довеждат до резултати от особено значение и поради тази причина са отделени в това, което по-късно е наречено Допитване 1 (като част от Проучване 1). Причината беше, че карантинният период и засиленото използване на социалните медии през него предполагат, че би било уместно да се повтори допитването с цел актуализиране на придобитата информация. В действителност бяха проведени две последващи повторни допитвания – едно по време на и едно след карантината; двете заедно се обсъждат тук като едно общо изследване – Проучване 2 (което съдържа Допитване 2 и Допитване 3).

При 3-те допитвания 120 респонденти попълват един и същ въпросник три пъти: първо – в предпандемичния период в България, второ – в периода на пролетната карантина и трети – в периода на социално дистанциране и масови протести в България. Трите проучвания са проведени през следните времеви отрязъци:

- Допитване 1 се проведе от 1 април 2018 г. до 30 юли 2018 г.;
- Допитване 2 се проведе от 23 март 2020 г. до 3 май 2020 г. (период на пролетна карантина);
- Допитване 2 се проведе от 1 юли 2020 г. до 15 август 2020 г. (период на социално дистанциране и масови протести).

Всяко допитване включва въпросник от два елемента. Второто и третото допитване повтарят формулировката на двата въпроса от оригиналното допитване.

Въпросите са насочени към установяване защо и как хората използват Фейсбук по социално-политически причини. Въпросите са формулирани така, че да следват комуникативно-функционален тип прогресия. Прогресията почива на предпоставката, че комуникативните функции действат прототипно, т.е. те могат да се припокриват.

И в Проучване 1, и в Проучване 2, докато попълват въпросника, респондентите са помолени да:

- Предоставят само незабавните си отговори,
- Предоставят информация, черпейки само от собствения си личен опит (т.е. от тях се очаква да не обобщават социално-политическите възгледи и/или поведение на други хора).

След като отговорят, респондентите бяха силно насърчени да предоставят допълнителни коментари или информация, която смятат за подходяща.

Както Допитване 2, така и Допитване 3 в Проучване 2 повтарят двата въпроса от Допитване 1 в Проучване 1. Предлагат се четири варианта като възможни отговори на всеки въпрос; те включват следните функции:

- *обменям обществено-политическа информация*
- *обсъждам социално-политически въпрос*
- *мотивирам другите към социално-политическо (без)действие*
- *действам обществено-политически*

Анкетираните бяха помолени да подредят тези четири опции по отношение на това доколко вярно всяка опция се отнася до опита и навиците на конкретния участник във Фейсбук. Най-важната опция е тази, която най-добре представя опита на участника; най-маловажната опция е тази, която е най-слабо представителна за техния опит. При необходимост участниците имат право да поставят две опции на една и съща позиция в

класирането. Класирането на всеки отговор след това беше умножено по броя на респондентите, които са го избрали, и по този начин беше изчислена обща точкова оценка за всеки вариант на отговор.

Отговорите на участниците са обобщени, както следва:

**Допитване 1. Въпрос 1. *Използвате ли Фейсбук по общественно-политически въпроси и ако го правите, защо?***

1. *за обсъждане на общественно-политически проблем* – 64 точки

(20 респонденти го класират на 1<sup>-во</sup> място; 13 респонденти го класират на 2<sup>-ро</sup> място; 6 респонденти го класират на 3<sup>-то</sup> място)

2. *за обмен на общественно-политическа информация* – 66 точки

(13 респонденти го класират на 1<sup>-во</sup> място; 25 респонденти го класират на 2<sup>-ро</sup> място; 1 респондент го класира на 4<sup>-то</sup> място)

3. *да мотивирам другите към общественно-политическо (без)действие* – 105 точки

(6 респонденти го класират на 1<sup>-во</sup> място; 33 респонденти го класират на 3<sup>-то</sup> място)

4. *да действам общественно-политически* – 154 точки

(1 респондент го класира на 2<sup>-ро</sup> място; 38 респонденти го класират на 4<sup>-то</sup> място)

Останалите 58 анкетирани отговарят, че не използват Фейсбук по общественно-политически теми.

**Допитване 1.**

**Въпрос 2. *Ако публикувате във Фейсбук по отношение на социално-политически проблем, то действието което ще извършвате, ще е...***

1. *обсъждане на общественно-политически проблем* – 129 точки

(65 респонденти го класират на 1<sup>-во</sup> място; 32 респонденти го класират на 2<sup>-ро</sup> място)

2. *обмен на обществено-политическа информация* – 171 точки

(28 респонденти го класират на 1<sup>-во</sup> място; 64 респонденти го класират на 2<sup>-ро</sup> място; 5 респонденти го класират на 3<sup>-то</sup> място)

3. *мотивиране на други към социално-политическо (без)действие* – 289 точки

(4-ма респонденти го класират на 1<sup>-во</sup> място; 87 респонденти го класират на 3<sup>-то</sup> място; 6 респонденти го класират на 4<sup>-то</sup> място)

4. *обществено-политическо действие* – 381 точки

(1 респондент го класира на 2<sup>-ро</sup> място; 5 участници го класират на 3<sup>-то</sup> място; 91 респонденти го класират на 4<sup>-то</sup> място)

## **Допитване 2.**

**Въпрос 1. Използвате ли Фейсбук по отношение на обществено-политически въпроси и ако го правите, защо?**

1. *за обмен на обществено-политическа информация* – 93 точки

(42 респонденти го класират на 1<sup>-во</sup> място; 9 респонденти го класират на 2<sup>-ро</sup> място; 11 респонденти го класират на 3<sup>-то</sup> място)

2. *да мотивирам другите към обществено-политическо (без)действие* – 129 точки

(7 респонденти го класират на 1<sup>-во</sup> място; 43 респонденти го класират на 2<sup>-ро</sup> място; 12 респонденти го класират на 3<sup>-то</sup> място)

3. *за обсъждане на обществено-политически проблем* – 157 точки

(13 респонденти го класират на 1<sup>-во</sup> място; 7 респонденти го класират на 2<sup>-ро</sup> място; 38 респонденти го класират на 3<sup>-то</sup>; 4 респонденти го класират на 4<sup>-то</sup> място)

4. *да действам обществено-политически* – 241 точки

(3-ма респонденти го класират на 2<sup>-ро</sup> място; 1 респондент го класират на 3<sup>-то</sup> място; 58 го класират на 4<sup>-то</sup> място)

Останалите 35 анкетирани отговарят, че не използват Фейсбук по обществено-политически теми.

Анкетираните предоставят следните допълнителни коментари към този въпрос:

- Приблизително 40% твърдят, че избират „обмен на информация“ като свой отговор, но правейки го, те, строго погледнато, имат предвид „споделяне на информация“; приблизително 28% предполагат, че информацията, която обменят/споделят, се отнася до емоционалното им преживяване от поставянето под карантина, но тъй като я споделят с други, за които е вероятно да преживеят същото, това може да се разглежда като „обмен на социална информация“.
- Приблизително 5% обясняват, че избират „да действат социално“ като отговор, тъй като поради това, че са поставени под карантина в затворено пространство, публикуването във Фейсбук е единственото социално насочено действие, което им е разрешено физически.

## **Допитване 2.**

**Въпрос 2. Ако публикувате във Фейсбук по отношение на социално-политически проблем, то действието което ще извършвате, ще е...**

1. *обсъждане на обществено-политически проблем* – 181 точки

(46 респонденти го класират на 1<sup>-во</sup> място; 22 респонденти го класират на 2<sup>-ро</sup> място; 25 респонденти го класират на 3<sup>-то</sup> място; 4 респонденти го класират на 4<sup>-то</sup> място)

2. *мотивиране на други към обществено-политическо (без)действие* – 215 точки

(33 респонденти го класират на 1<sup>-во</sup> място; 29 респонденти го класират на 2<sup>-ро</sup> място; 16 респонденти го класират на 3<sup>-то</sup> място; 19 респонденти го класират на 4<sup>-то</sup> място)



3. *обмен на обществено-политическа информация* – 277 точки

(8 респонденти го класират на 1<sup>-во</sup> място; 30 респонденти го класират на 2<sup>-по</sup> място; 27 респонденти го класират на 3<sup>-то</sup> място; 32 респонденти го класират на 4<sup>-то</sup> място)

4. *обществено-политическо действие* – 297 точки

(10 респонденти го класират на 1<sup>-во</sup> място; 16 респонденти го класират на 2<sup>-по</sup> място; 29 респонденти го класират на 3<sup>-то</sup> място; 42 респонденти го класират на 4<sup>-то</sup> място)

### **Допитване 3.**

**Въпрос 1. Използвате ли Фейсбук по отношение на обществено-политически въпроси и ако го правите, защо?**

1. *да мотивирам другите към обществено-политическо (без)действие* – 147 точки

(15 респонденти го класират на 1<sup>-во</sup> място; 25 респонденти го класират на 2<sup>-по</sup> място; 26 респонденти го класират на 3<sup>-то</sup>; 1 респондент го класира на 4<sup>-то</sup> място)

2. *за обсъждане на обществено-политически проблем* – 163 точки

(23 респонденти го класират на 1<sup>-во</sup> място; 11 респонденти го класират на 2<sup>-по</sup> място; 14 респонденти го класират на 3<sup>-то</sup>; 19 респонденти го класират на 4<sup>-то</sup> място)

3. *да действам обществено-политически* – 175 точки

(18 респонденти го класират на 1<sup>-во</sup> място; 10 респонденти го класират на 2<sup>-по</sup> място; 19 респонденти го класират на 3<sup>-то</sup> място; 20 респонденти го класират на 4<sup>-то</sup> място)

4. *за обмен на обществено-политическа информация* – 185 точки

(11 респонденти го класират на 1<sup>-во</sup> място; 21 респонденти го класират на 2<sup>-по</sup> място; 8 респонденти го класират на 3<sup>-то</sup> място; 27 респонденти го класират на 4<sup>-то</sup> място)

Останалите 30 анкетирани отговарят, че не използват Фейсбук по обществено-политически теми.

### Допитване 3.

**Въпрос 2. Ако публикувате във Фейсбук по отношение на социално-политически проблем, то действието което ще извършвате, ще е...**

1. *обсъждане на обществено-политически проблем* – 213 точки

(29 респонденти го класират на 1<sup>-во</sup> място; 30 респонденти го класират на 2<sup>-ро</sup> място; 28 респонденти го класират на 3<sup>-то</sup>; 10 респонденти го класират на 4<sup>-то</sup> място)

2. *мотивиране на други към обществено-политическо (без)действие* – 233 точки

(20 респонденти го класират на 1<sup>-во</sup> място; 36 респонденти го класират на 2<sup>-ро</sup> място; 23 респонденти го класират на 3<sup>-то</sup>; 18 респонденти го класират на 4<sup>-то</sup> място)

3. *обществено-политическо действие* – 260 точки

(27 респонденти го класират на 1<sup>-во</sup> място; 9 респонденти го класират на 2<sup>-ро</sup> място; 29 респонденти го класират на 3<sup>-то</sup> място; 32 респонденти го класират на 4<sup>-то</sup> място)

4. *обмен на обществено-политическа информация* – 264 точки

(21 респонденти го класират на 1<sup>-во</sup> място; 22 респонденти го класират на 2<sup>-ро</sup> място; 17 респонденти го класират на 3<sup>-то</sup> място; 37 респонденти го класират на 4<sup>-то</sup> място)

Обобщените данни в трите допитвания разкриват следните тенденции:

- В отговорите на въпрос 1, преминавайки от Допитване 1, през Допитване 2 към Допитване 3, *обменът на социално-политическа информация* се нарежда на 2<sup>-ро</sup> място, след това на 1<sup>-во</sup> място, след това на 4<sup>-то</sup> място. Така в общото си класиране по въпрос 1 и в трите проучвания *обменът на обществено-политическа информация* е на 2<sup>-ро</sup> място. Въпреки това общите му точки по въпрос 1 и в трите проучвания възлизат на общо 344 и по отношение на тези точки *обменът на социално-политическа информация* е най-важната функция, избрана от участниците. Поради тези комбинирани причини *обменът*

на социално-политическа информация може да се счита за прототипната функция, що се отнася до реалните социално-политически употреби на Фейсбук като цяло.

- В отговорите на въпрос 1, преминавайки от Допитване 1, през Допитване 2 и към Допитване 3, *мотивирането на другите към социално-политическо (без)действие* се нарежда на 3<sup>-то</sup> място, след това на 2<sup>-ро</sup> място, след това на 1<sup>-во</sup> място. По този начин, по отношение на класирането си по въпрос 1 и в трите допитвания, *мотивирането на другите към социално-политическо (без)действие* дели 1<sup>-во</sup> място с *обсъждането на социално-политически проблем*. Въпреки това, общите точки на *мотивиране на други към социално-политическо (без)действие* по въпрос 1 и в трите проучвания възлизат на общо 381 и, по отношение на тези точки, *мотивирането на другите към социално-политическо (без)действие* се нарежда 2<sup>-ро</sup> (въпреки че регистрира само 3 точки повече от *обсъждане на обществено-политически въпрос*). Важно е да се отбележи, че линията на прогресиране на *мотивирането на другите към социално-политическо (без)действие* през сондите показва стабилна възходяща тенденция, докато *обсъждане на социално-политически проблем* се оценява непоследователно. Поради тези комбинирани причини, прототипно, *мотивирането на другите към социално-политическо (без)действие* може да се разглежда като функция, ситуирана по периферията, но все още най-близка до централната функция, що се отнася до действителните социално-политически употреби на Фейсбук.

- В отговорите на въпрос 1, преминавайки от Допитване 1, през Допитване 2 и към Допитване 3, *обсъждането на социално-политически въпрос* се класира на 1<sup>-во</sup> място, след това на 3<sup>-то</sup> място, след това на 2<sup>-ро</sup> място. Така, по отношение на класирането си по въпрос 1 и в трите проучвания, *обсъждането на социално-политически проблем* дели 1<sup>-во</sup> място с *мотивирането на другите към социално-политическо (без)действие*. Въпреки това, общият брой точки на *обсъждане на социално-политически въпрос* по въпрос 1 и в

трите проучвания възлиза на общо 384 и по отношение на тези точки *обсъждането на социално-политически въпрос* се нарежда на 3<sup>-то</sup> място (въпреки че регистрира само 3 точки по-малко от *мотивирането на другите в социално-политическо (без)действие*). Освен това линията на прогресиране на *мотивирането на другите към социално-политическо (без)действие* през допитванията показва стабилна възходяща тенденция, докато *дебатът по социално-политически въпрос* се оценява доста непоследователно. Поради тези комбинирани причини, прототипно, *дебатът по социално-политически въпрос* е функция, разположена в периферията, която, въпреки че е много близо до втората най-добре оценена функция – *мотивиране на другите към социално-политическо (без)действие* – не е централна за социално-политически употреби на Фейсбук.

- В отговорите на въпрос 1, преминавайки от Допитване 1, през Допитване 2 и към Допитване 3, *социално-политическото действие* се класира на 4<sup>-то</sup> място, след това на 4<sup>-то</sup> място, след това на 3<sup>-то</sup> място. Така по отношение на класирането си по въпрос 1 и в трите сонди *социално-политическото действие* се нарежда на последно място, т.е. на 4<sup>-та</sup> позиция. Общите точки за *социално-политическо поведение* по въпрос 1 и в трите проучвания възлизат на общо 570 и по отношение на тези точки той също се нарежда на 4<sup>-то</sup> място. Поради тези комбинирани причини, прототипно погледнато, *социално-политическото действие* може да се разглежда като функция, разположена най-отдалечено от центъра на прототипа и ситуирана по протежение на размитата граница на категорията. Освен това трябва да се подчертае, че линията на прогресиране на *социално-политическото действие* през трите Допитвания показва най-стабилната и най-значима възходяща тенденция в сравнение с всички други функции.

- В отговорите на въпрос 2, преминавайки от Допитване 1, през Допитване 2 и към Допитване 3, *обсъждането на социално-политически въпрос* се нарежда на 1<sup>-во</sup> място,

след това на 1<sup>-во</sup> място и след това отново на 1<sup>-во</sup> място. Така, по отношение на общото си класиране по въпрос 2 и в трите проучвания, *обсъждането на общественно-политически проблем* е на 1<sup>-ва</sup> позиция. Важно е, че това е единствения случай на такова последователно класиране в трите проучвания. Освен това, общият брой точки за *дебат по социално-политически въпрос* по въпрос 2 и в трите проучвания възлиза на общо 523 и по отношение на тези точки *дебатът по социално-политически въпрос* също е най-важната функция, избрана от участниците. Поради тези комбинирани причини *дебатът по социално-политически въпрос* е недвусмислено прототипната функция, що се отнася до въпрос 2.

- В отговорите на въпрос 2, преминавайки от Допитване 1, през Допитване 2 и към Допитване 3, *мотивирането на другите към социално-политическо (без)действие* се нарежда на 3<sup>-то</sup> място, след това на 2<sup>-ро</sup> място, след това отново на 2<sup>-ро</sup> място. Така, по отношение на класирането си по въпрос 2 и в трите изследвания, *мотивирането на другите към социално-политическо (без)действие* е на 2<sup>-ро</sup> място. Общият брой точки за *мотивиране на други към социално-политическо (без)действие* във въпрос 2 и в трите проучвания възлиза на общо 737 и по отношение на тези точки *мотивирането на другите към социално-политическо (без)действие* също се нарежда на 3<sup>-то</sup> място. В това отношение обаче *мотивирането на другите към социално-политическо (без)действие* регистрира само няколко точки по-малко от *обмена на социално-политическа информация*, който е на 2<sup>-ро</sup> място. Поради тези комбинирани причини, прототипно погледнато, *мотивирането на другите към социално-политическо (без)действие* може да се разглежда като второ класиране по отношение на въпрос 2 и, въпреки че е близо до централната функция на *дебат по социално-политически въпрос*, все пак е периферно.

- В отговорите на въпрос 1, преминавайки от Допитване 1, през Допитване 2 и към Допитване 3, *обменът на социално-политическа информация* се нарежда на 2<sup>-ро</sup> място,

след това на 3<sup>-то</sup> място, след това на 4<sup>-то</sup> място. Така по отношение на класирането си по въпрос 2 и в трите проучвания *обменът на обществено-политическа информация* е на 3<sup>-та</sup> позиция. Общият брой точки за *обмен на обществено-политическа информация* по въпрос 2 и в трите проучвания възлиза на общо 712, като по отношение на тези точки *обменът на обществено-политическа информация* се нарежда на 2<sup>-ро</sup> място. Въпреки това, линията на прогресиране на *обмена на социално-политическа информация* между допитванията показва стабилна низходяща тенденция. Поради тези комбинирани причини, прототипно погледнато, *обменът на социално-политическа информация* се разглежда тук като функция, лежаща по протежение на периферията, която, въпреки че е близо до втората най-добре оценена функция за *мотивиране на другите към социално-политическо (без)действие*, тя все още е периферна за социално-политическата употреба на Фейсбук.

- В отговорите на въпрос 2, преминавайки от Допитване 1, през Допитване 2 и към Допитване 3, *социално-политическото действие* се класира на 4<sup>-то</sup> място, след това на 4<sup>-то</sup> място, след това на 3<sup>-то</sup> място. Така по отношение на класирането си по въпрос 2 и в трите сонди *социално-политическото действие* се нарежда на последно място, т.е. на 4<sup>-та</sup> позиция. Общият брой точки за *социално-политическо действие* по въпрос 2 и в трите проучвания възлиза на общо 938 и по отношение на тези точки той също се класира на 4<sup>-то</sup> място. Поради комбинирането на тези причини, прототипно погледнато, *социално-политическото действие* се разглежда тук като функция, разположена най-отдалечено от центъра на прототипа и по протежение на размитата граница на категорията. Все пак респондентите показват, че *социално-политическото действие* наистина е пример за категорията на социално-политическите употреби на Фейсбук. Нещо повече, линията на прогресиране на *социално-политическото действие* през трите сонди показва най-стабилната и най-значима възходяща тенденция в сравнение с всички други функции.

- Нито една функция не се доказва в нито едно от трите различни допитвания като водеща функция нито при въпрос 1, нито при въпрос 2. Три от функциите се оценяват по сходен начин. Няма ясен общ прототипологичен център. Може да се каже, че нагласите на хората към използването на Фейсбук за социално-политическа комуникация и дейност са в процес на значителни колебания и промени по време на пандемичния период.

### **Контекстуализиране на Проучване 1 и 2: „пърформънс“, „действие“, „интернет ролева игра“**

Един конкретен теоретичен постулат, който намира своето потвърждение чрез двете ни проучвания, е твърдението на Мей (2018), че масовото използване на интернет е довело до нова интерпретация на „социалност“ – „социалност“, която разчита едновременно на традиционното, задължително телесно присъствие на участниците в комуникативна обмен, както и върху телесната отдалеченост на съвременните участници. За да обясни разликите между двата типа комуникация, Мей прибегва до това, което той нарича „лингвистичен аватаризъм“ (2018: 16) и „Интернет ролева игра“ (2018: 17). Според него „езиковият аватаризъм“ и „интернет ролевата игра“ водят до съществуването на два типа идентичности, използвани от едно и също лице в двата вида комуникация –идентичност в реалния живот и онлайн/виртуална идентичност.

Позиционирано в рамките на теоретичния апарат, възприет в настоящата дисертация, такава научна интерпретация може да се тълкува като индикираща поддържането на две припокриващи се ИДЕНТИЧНОСТИ: една ИДЕНТИЧНОСТ в РС, и друга идентичност – в припокриващите се ТС и ДС. По този начин, прототипно погледнато, ИДЕНТИЧНОСТТА функционира като клъстер от (под)идентичности, които могат да бъдат динамично актуализирани в съответствие с текущия ДС.

Също така, всички подходи, споменати по-горе, могат да се разглеждат като профилиращи или елементи от ТС (т.е. езикови структури), или елементи от ДС (т.е. комуникативни функции), или елементи от РС (т.е. участници и действия). Поради съществуващите припокривания между ТС, ДС и РС обаче, всеки теоретичен подход може не само да профилира един свят или елементи от един свят (напр. ИДЕНТИЧНОСТИ НА УЧАСТНИЦИТЕ, ДЕЙСТВИЯ), но може да избере да профилира два припокриващи се свята заедно (на фона на третия свят), или да профилира някои елементи, които присъстват едновременно в два свята.

Нещо повече, поради обединеното, едновременно и метафтонимизирано присъствие на елементи в повече от един Свят, е възможно както за учените, така и за неспециалистите да тълкуват ВЕРБАЛНАТА КОМУНИКАЦИЯ в ДС като ДЕЙСТВИЕ в РС. Оттук и съществуващите при множество изследователи концептуализации на ВЕРБАЛНИ КОМУНИКАЦИИ (присъстващи в ДС) като ДЕЙСТВИЯ (присъстващи в РС). Оттук и по-общата възможност за съществуване на идеята на прагматиците за перлокуция: тя обединява ВЕРБАЛНАТА КОМУНИКАЦИЯ в ДС с ДЕЙСТВИЕ в РС. Оттук и убежденията сред нашите респонденти в двете проучвания, че тяхното публикуване във Фейсбук (което обикновено съществува като ТС-ДС припокриване) може всъщност да представлява и „реално“ действие в РС.

### **Контекстуализиране на разследването: „типове текст“**

Изводите и предложенията в предишния раздел могат да се асоциират и с понятието „тип текст“, обсъдено в Пета глава във връзка с Лингвистиката на текста, както и с взаимовръзката между „тип текст“ и „жанр“.

Прототипно погледнато, както пише Байбър, видовете текстове и жанровете са „ясно разграничени, тъй като езиково различни текстове в рамките на един жанр могат



да представляват различни типове текст, докато езиково подобни текстове от различни жанрове могат да представляват един тип текст“ (1989: 6). Жанровете, разглеждани от гледна точка на анализатора на текстови типове, могат също да бъдат обобщени като нещо, което текстовите типове „пресичат“ (Тросборг 1997; Виртанен 2020).

Ако приложим многопроцесния модел към двете понятия, ТИП ТЕКСТ се установява като концепция, прототипно профилираща концептуална област на ТС-ДС припокриване, а ЖАНР – като концепция, прототипно профилираща концептуална област на ТС-РС припокриване. Докато ТИП ТЕКСТ прототипно профилира реторичните ФУНКЦИИ и комуникативното намерение на СЪЗДАТЕЛЯ НА ТЕКСТА от ДС, използвайки за фон ТС, то ЖАНР прототипно обединява ТЕКСТОВАТА СТРУКТУРА от ТС с ДЕЙСТВИЯ/ФУНКЦИИ от РС. Определено тези изводи са основателни само що се отнася до съвременния етап от еволюцията на тези две понятия и тяхното несъмнено бъдещо развитие (както показват интернет жанровете, например) ще доведе до неизбежни промени и при двете понятия.

## **Приноси в Глава VIII**

**Осма глава** предлага обяснение как друга (относително) новопоявила се концепция – публикациите във Фейсбук – постепенно „навлиза“ в РС. По този начин главата допълнително допринася към изследванията върху дискурса като (социално) действие, и позиционира настоящата дисертация близо до изследванията на човешката когнитивна екология.

Друг принос на главата е това, че тя прилага идеята за вътрешно-домейнно метонимично активиране като метонимично профилиране, случващо се вътре в Светове (т.е. в РС, за когото ДС е „вътрешен“).

Резултатите и заключенията, представени тук подкрепят и възможността за концептуално метонимично припокриване и последващо концептуално съвпадение между ДС и РС. Те могат да бъдат толкова обширни, че ДС и РС да се интегрират в един общ концептуален гещалт (разглеждан, например, в Лингвистиката на текста на Халидей като един общ контекст).

Що се отнася конкретно до публикуиите във Фейсбук, данните, получени и обсъдени в Осма глава, подкрепят предположението, че пандемията от 2020 г. е засилила социално-политическата роля на Фейсбук. Главата допринася и като установява, че публикациите във Фейсбук се разглеждат в съвременното българско общество като отделен жанр и като социален инструмент, чрез който българите не просто общуват, но и вярват, че действително извършват политическо действие.

Осма глава предоставя и обсъжда социолингвистични данни за функциите и ефективността на други основни жанрове в политическия дискурс. Получените данни разкриват, че публикацията във Фейсбук и политическият дебат са единствените жанрове, които се смятат за толкова комуникативно ефективни, че да представляват действителни политически действия.

При това за публикуването във Фейсбук се наблюдава тенденция те все повече да бъде разглеждано като про-активна дейност и дейност, случваща се в „реалния живот“: данните от представените тук Проучвания показват, че през периода преди пандемията българите са използвали Фейсбук социално-политически предимно, за да *обсъждат социално-политически въпрос* и да *обменят социално-политически информация*. В периода на карантина те са използвали Фейсбук предимно за *обсъждане на обществено-политически проблем* и *мотивиране на други към социално-политическо (без)действие*. В периода на социално дистанциране българите са използвали Фейсбук основно, за да *мотивират другите към социално-политическо (без)действие* и да *обсъждат социално-*

*политически проблем.* Като цяло, получените данни разкриват, че тенденцията през трите периода е българите все повече да възприемат използването на Фейсбук като дейност, която не е във виртуалния свят.

Друг принос на Осма глава е използването на многопроцесния модел за предефиниране на понятията „тип текст“ и „жанр“.

## **ГЛАВА IX.**

### **ЗАКЛЮЧЕНИЕ**

Настоящата дисертация разглежда въпроси, свързани със сложността на анализа на текст и дискурс. Тя се стреми да хармонизира множество гледни точки върху ТЕКСТ, ДИСКУРС и начина(ите), по които те могат да бъдат анализирани.

Най-общо казано, дисертацията се свързва с две основни области и то в различна степен. Първата област е тази на ТЕКСТ, ДИСКУРС и свързани с тях понятия; втората област е тази на съществуващите теоретични подходи към въпросните концепции. Тези теоретични подходи се разглеждат тук не само като отразяващи (фигуративно) своите базисни разбирания за своя обект на изследване (т.е. ТЕКСТ и ДИСКУРС), но също така и самите те като резултат от действието на същите когнитивни механизми, които контролират употребата на ТЕКСТ и ДИСКУРС.

Първа част на дисертацията е посветена на изолирането на кандидати за включване в хипотетичен набор от когнитивни механизми, механизми, които в най-общ смисъл работят, докато хората процесират информация, свързана с ТЕКСТ и ДИСКУРС. За да се постигне това, анализът се провежда с оглед на изолирането на когнитивните механизми от действителни концептуални употреби, свързани с ТЕКСТ и ДИСКУРС. Първа част работи индуктивно за постигането на целите си, изолирайки един когнитивен механизъм след друг стъпка по стъпка.

Индуктивната процедура обаче не позволява предоставянето на предварителен обзор на научната литература по въпроса, която чак в последствие да бъде приложена към хипотезата на дисертацията. За да се компенсира тази структурна особеност, прегледът на литературата също е предоставен тук стъпка по стъпка и е включен във Втора глава и Трета глава, които провеждат анализа при извличането на когнитивните механизми от многопроцесния модел. Всеки сегмент от прегледа на теоретична

литература по темата на дисертацията следва аналитичното изолиране на конкретен когнитивен механизъм. По този начин Първа част съчетава процедурата за изолиране на механизма с необходимия преглед на литературата.

Две глави са включени в Първа част. Втора глава се фокусира върху възприемането на мултифункционалността, типично свързана с понятието ПОЛИТИЧЕСКА РЕЧ. Трета глава изучава понятието СТРУКТУРА НА ТЕКСТА и неговите многобройни научни интерпретации. И двата феномена се разглеждат като притежаващи силен потенциал за разкриване на основни когнитивни механизми: исторически погледнато, точно тези две понятия са привлекли най-ранния (пред-)езиковедски интерес, което само по себе си е потвърждение на тяхната значимост спрямо други понятия, свързани с ТЕКСТ и ДИСКУРС.

Две глави, а не една, са посветени на извличането на когнитивните механизми в нашия хипотетичен набор, като едната от тях (т.е. Втора глава) изолира механизмите, а другата (т.е. Трета глава) цели да потвърди или опровергае резултатите от предишната глава. Трета глава в Първа част е посветена на потвърждаване на работата на когнитивните механизми, идентифицирани като част от нашия хипотетичен многопроцесен модел във Втора глава.

Двете глави се различават и по още един параметър. Отправната точка за Втора глава са резултатите от две социолингвистични изследвания; черпейки от тези резултати, главата преминава към анализ на набор от данни за политически речи, събрани за целите на дисертацията. С други думи, Втора глава разчита както на данни, предоставени от реални носители на езика/културата, така и на анализ на набор от данни. Трета глава предоставя само анализ на набор от данни. Анализите и в двете глави обаче по същество са квалитативни.

Първа част изолира следните когнитивни механизми за включване в многопроцесния модел, предложен в дисертацията: концептуална метафора, концептуална метонимия, припокриване на Светове и профилиране на Светове. Основното твърдение, залегнало в цялостното изследване е, че всеки от тези механизми функционира чрез обединяване на компонентни когнитивни операции, и че така механизмите функционират паралелно, динамично и прототипно.

Работата на всеки от компонентните когнитивни механизми в модела е вече изследвана, при това някои от механизмите са изследвани много широко. Въпреки това, тези изследвания са почти изключително насочени към изолиране и разграничаване на един механизъм от другите. Настоящата дисертация прави обратното предложение, според което съвместното функциониране на четирите механизма трябва да намери своето подходящо място в научните изследвания.

Поради спецификата на човешкия ум, представеният тук анализ не може да отчете едновременното присъствие и действие на когнитивните механизми, съставляващи нашия модел. Анализът по необходимост може да ги обсъжда само един след друг или в малки под-групи. Вследствие на това, в процеса на анализ се очертава относителната прототипна важност на всеки механизъм към конкретния обект на анализ.

Трябва да се подчертае, че дисертацията предлага модел, неограничен от конкретен подход, но и несвързан с такъв. Къде може да се приложи моделът и за какви цели са основните въпроси, е разгледано във Втора част. Тъй като многопроцесният когнитивен модел е предназначен да се използва при анализи на текст(ове) и дискурс(и), текстовата лингвистика и анализът на дискурса изглеждат като очевидните области, където моделът може да бъде приложим. Затова Четвърта глава обсъжда научната област на текстовата лингвистика, след което Пета глава се обръща към научната област на анализа на дискурса. Всяка от главите в тази част се фокусира върху характеристики,

типични за всяка от двете научни области, но дискусиата не спира дотам. Прогресията в рамките на Втора част е следната: първо, всяка глава изяснява и систематизира основните принципи, свързани с научната област, която изследва; второ, всяка глава сравнява и съпоставя основните принципи на подходите в научната област; трето, всяка глава изолира понятия от въпросната изследователска област, към които да се приложи многопроцесния модел от дисертацията; четвърто, всяка глава прилага многопроцесния модел и към съответната научна област, която изследва.

Що се отнася до последната точка по-горе – прилагането на многопроцесния модел към теоретичните подходи в областта на текстовата лингвистика и анализа на дискурса – моето убеждение е, че за всяка теория може да се твърди, че представлява концептуална метафоризация на своя обект на анализ (т.е. ТЕКСТ и/или ДИСКУРС). При това всеки подход избира аспект/елемент или група от аспекти/елементи, свързани с ТЕКСТА и ДИСКУРСА, които профилира в своите изследвания. Като цяло всеки подход се разглежда тук като обусловен от същия набор от когнитивни механизми, които позволяват на учените да разсъждават относно ТЕКСТА и ДИСКУРСА. Това са „мета“ принципите и когнитивните процеси, към които дисертацията се насочва в главите на Втора част.

Трета част следва когнитивните механизми, определени във Втора част като доминиращи проучванията върху текст(ове) и дискурс(и), а именно: концептуализацията на ТЕКСТ, ДИСКУРС и ОБЩЕСТВО/КУЛТУРА като КОНЦЕНТРИЧНИ ГЕОМЕТРИЧНИ ПРОСТРАНСТВА с нарастващ обхват. Основните цели в Трета част са свързани с изследването на когнитивните механизми от многопроцесния модел като подчертаващи взаимозависимостта между мисълта и действието, което позиционира модела ни в областта на когнитивната екология. Анализът тук подчертава важността на на понятието „РС“ като основен принос на многопроцесния модел.

За постигането на тези цели, обаче, тази част се налага да се завърне и допълнително изясни взаимовръзката между няколко понятия, дискутирани в Първа част и Втора част: „ДС“, „контекст“, „параметри, свързани с ПРОЦЕСИРАЩИЯ ТЕКСТА“, „комуникативно окръжение“, „контекст на ситуацията“, „непосредствена среда“ и т.н. Главите в Трета част напредват спираловидно чрез натрупване на нови данни и нови гледни точки към тези понятия.

Успоредно с това главите в Трета част се основават на констатациите, изведени в Първа част, в която се обсъждат най-ранните понятия, изследвани (пред-)езиковедски (т.е. ПОЛИТИЧЕСКА РЕЧ и СТРУКТУРА НА ТЕКСТА). За разлика от Първа част, Седма глава и Осма глава в Трета част се обръщат към някои от най-новите понятия, свързани с езиковите употреби: онлайн комуникация, виртуално действие, игра на идентичност, перформативност, Фейсбук общуване. Подобно на главите в Първа част, главите в Трета част изследват както „офлайн“ употреби на когнитивни механизми и процеси, така и „онлайн“ (т.е. ситуирани) когнитивни механизми и процеси.

По отношение на изследователските техники, в Трета част, Шеста глава предоставя анализ на качитативни данни, докато Седма и Осма глави предоставят анализ на квантитативни данни. Докладваните данни са получени чрез анализ на дейтасети и допитвания, специално насочени към целите на настоящето изследване.

При прилагането по този начин на многопроцесния когнитивен модел към различни понятия, свързани с текста и дискурса, Трета част потвърждава, че при анализа на различни явления, различните когнитивни механизми от многопроцесния модел показват различна значимост. С други думи, Трета част потвърждава (а) прототипната работа на когнитивните механизми в рамките на модела и (б) наличието на зависимост от контекста при профилирането вътре в модела.



Тъй като когнитивните механизми на многопроцесния модел, които сами по себе си могат да се използват за изследване на концептуална(и) структура(и) и когнитивни механизми, се възприемат тук като различни от изследователските техники за изучаване на концептуална(и) структура(и) и когнитивни механизми, успешното изолиране на когнитивните механизми съставляващи многопроцесния модел може да се разглежда като основа за по-нататъшни изследвания, установяващи съответствие между систематизираните тук когнитивни механизми и специфични изследователски техники. С други думи, този теоретичен модел може да се разглежда и като стъпка към определяне на изследователски техники и процедури, които да се използват за проследяване на когнитивните механизми и тяхното съвместно функциониране в текст(ове) и дискурс(и). По този начин многопроцесният модел може да се разглежда и като приложим в бъдеще и към полето на приложната лингвистика.

Друго поле на бъдещи приложения на модела би могло да са изследванията върху визуални наративи и върху мултимодалност. Нещо повече, проследяването на комбинираното действие на когнитивните механизми от модела при визуални и мултимодални текстове/дискурси може допълнително да се хармонизира с изследвания върху виртуалната/онлайн комуникация.

В заключение, настоящата дисертация потвърждава хипотезата за едновременното функциониране на набор от когнитивни механизми, която има потенциала да (а) даде възможност за бъдещи теоретични изследвания на текст(ове) и дискурс(и) и (б) да подпомага практически анализи на текст(ове) и дискурс(и). Много от предположенията, формулирани тук, очевидно са открити както за потвърждение, така и за опровержение от бъдещи проучвания.

Дисертацията цели само да докаже едновременното присъствие и взаимодействие между когнитивните механизми от теоретичния ни модел и не може да изследва тук

всички негови приложения. Нещо повече, самата цел на систематизирането на когнитивните механизми в този модел е да даде основание и оригинален гласък за, надявам се, многобройни и разнообразни бъдещи изследвания.

## ЦИТИРАНА ЛИТЕРАТУРА

- Абъркромби 1996:** Abercrombie, N. 1996. *Television and Society*. Cambridge: Polity Press.
- Арки и О’Мали 2005:** Arksey, H. and L. O’Malley. 2005. Scoping studies: towards a methodological framework. *International Journal of Social Research Methodology: Theory and Practice* 8 (1): 19–32. doi: 10.1080/1364557032000119616
- Аткинс 2008:** Atkins, S., Lewin, S. and H. Smith. 2008. Conducting a meta-ethnography of qualitative literature: lessons learnt. *BMC Medical Research Methodology* 8:21.
- Байбър 1989:** Biber, D. 1989. A typology of English texts. *Linguistics* 27: 3–43.
- Барсалу 2006:** Barsalou, L. W. 2006. Ad hoc categories. *Memory and Cognition* 11: 211–227.
- Барсалу 2009:** Barsalou L. W. 2009. Simulation, situated conceptualization, and prediction. *Philosophical transactions of the Royal Society of London. Series B, Biological sciences* 364(1521): 1281–1289. <https://doi.org/10.1098/rstb.2008.0319>
- Барсалу и др. 2020:** Barsalou, L. W. 2020. Challenges and opportunities for grounding cognition. *Journal of Cognition* 3 (1): 1–24.
- Барселона 2000:** Barcelona, A. (ed.). 2000. *Metaphor and metonymy at the crossroads*. Mouton de Gruyter.
- Барселона 2011:** Barcelona, A. 2011. Reviewing the properties and prototype structure of metonymy. In: R. Benczes, A. Barcelona and F. J. Ruiz de Mendoza Ibáñez (eds.). *Defining metonymy in cognitive linguistics: Towards a consensus view*, pp. 7–57. John Benjamins. <https://doi.org/10.1075/hcp.28.02bar>
- Браун и Юл 1983:** Brown, G. and G. Yule. 1983. *Discourse Analysis*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Вертхаймер 1938:** Wertheimer, M. 1938. Laws of organization in perceptual forms. *Psychologische Forschung* 4: 301-350.
- Виртанен 1992:** Virtanen, T. 1992. Issues of text typology: Narrative—a ‘basic’ type of text? *Text* 12: 293–310.
- Виртанен 2022:** Virtanen, T. 2022. Text and discourse linguistics. In: J. Verschueren and J.-O. Östma (eds.). Handbook of Pragmatics: A Manual, pp. 1376–1393. Amsterdam/Philadelphia: John Benjamins.
- Водак и Чилтън 2005:** Wodak, R. and P. Chilton (eds.). 2005. *A New Agenda in (Critical) Discourse Analysis: Theory, Methodology and Interdisciplinarity*. Amsterdam/Philadelphia: John Benjamins.

- Гавинс 2007:** Gavins, J. 2007. *Text World Theory: An Introduction*. Edinburgh: Edinburgh University Press.
- Гибс 2022:** Gibbs, R. Looking for metaphor in the natural world. In: Bagasheva, A., Hristov, B. and N. Tincheva (eds.). *Figurativity and Human Ecology*. Amsterdam/Philadelphia: John Benjamins.
- Грант и Буут 2009:** Grant, M. J. and A. Booth. 2009. A typology of reviews: An analysis of 14 review types and associated methodologies. *Health Information and Libraries Journal* 26 (2): 91-108.
- Грейди и др. 1997:** Grady, J., Taub, S. and P. Morgan. 1996. Primitive and compound metaphors. In: Goldberg, A. (ed.). *Conceptual structure, discourse and language*, pp. 56-91. Stanford: CSLI.
- де Богранд 1980:** de Beaugrande, R. 1980. *Text, Discourse, and Process: Toward a Multidisciplinary Science of Texts*. Norwood, NJ: Ablex.
- де Богранд и Дреслер 1981:** de Beaugrande, R. and W. U. Dressler. 1981. *Introduction to text linguistics*. Longman: London.
- Джонсън 1987:** Johnson, M. 1987. *The body in the mind: The bodily basis of meaning, imagination, and reason*. University of Chicago Press.  
<https://doi.org/10.7208/chicago/9780226177847.001.0001>
- Запетини и Крижановски 2019:** Zappettini, F. and M. Krzyżanowski. 2019. The Critical Juncture of Brexit in Media and Political Discourses: From National-populist Imaginary to Cross-national Social and Political Crisis. *Critical Discourse Studies* 1-8. doi.org/10.1080/17405904.2019.1592767
- Йохансон Фалк 2018:** Johansson Falck, M. 2018. From ecological cognition to language: When and why do speakers use words metaphorically? *Metaphor and Symbol* 33 (2): 61–84.
- Йохансон Фалк и Оконски 2022:** Johansson Falck, M. and L. Okonski. 2022. Procedure for Identifying Metaphorical Scenes (PIMS): A Cognitive Linguistics Approach to Bridge Theory and Practice. *Cognitive Semantics* 8: 294–322.
- Кан и др. 2003:** Khan, Kh. S., Kunz., R. Kleijnen, J. and G. Antes. 2003. *Five steps to conducting a systematic review*. *Journal of the Royal Society of Medicine* 96 (3): 118-21.
- Коон 2019:** Cohn, N. 2019. Visual narratives and the mind: Comprehension, cognition, and learning. *Psychology of Learning and Motivation* 70: 97-127.  
[doi.org/10.1016/bs.plm.2019.02.002](https://doi.org/10.1016/bs.plm.2019.02.002)

- Кофка 1935:** Koffka, K. 1935. Principles of gestalt psychology. London: Lund Humphries.
- Крипке 1963:** Kripke, S. A. 1963. Semantical Considerations on Modal Logic. Acta Philosophica Fennica 16: 83-94.
- Кристъл 2008:** Crystal, D. 2008. A Dictionary of Linguistics and Phonetics (6th edn.). London: Blackwell Publishing.
- Ланакър 1999:** Langacker, R. W. 1999. Grammar and conceptualization. Berlin: Mouton de Gruyter.
- Ланакър 2008:** Langacker, R. W. 2008. Cognitive Grammar: A Basic Introduction. New York: Oxford University Press.
- Лейкоф 1987:** Lakoff, G. 1987. Women, Fire and Dangerous Things: What Categories Reveal About the Mind. Chicago: University of Chicago Press.
- Лейкоф 2009:** Lakoff, G. 2009. The Neural Theory of Metaphor. Cambridge: CUP.
- Лейкоф 2014:** Lakoff, G. 2014. SOTU 2014: The Cognitive Power of the President. <http://georgelakoff.com/2014/01/27/sotu-2014-the-cognitive-power-of-the-president>
- Лейкоф и Джонсън 1980:** Lakoff, G. and M. Johnson. 1980. Metaphors We Live By. Chicago: University of Chicago Press.
- Лейкоф и Джонсън 1999:** Lakoff, G. and M. Johnson. 1999. Philosophy in the flesh. London: Basic Books.
- Литълмор 2015:** Littlemore, J. 2015. Metonymy: Hidden shortcuts in language, thought and communication. Cambridge: Cambridge University Press.
- Ломборг 2013:** Lomborg, S. 2013. Social Media, Social Genres: Making Sense of the Ordinary. London: Routledge.
- Луис 1977:** Lewis, D. 1977. Possible-World Semantics for Counterfactual Logics: A Rejoinder. Journal of Philosophical Logic 6: 359–363.
- Мей 2018:** Mey, J. L. 2018. How social is the internet? A pragmatic view. Internet Pragmatics 1(1): 13–28. <https://doi.org/10.1075/ip.00002.mey>
- Милър 1984:** Miller, C. 1984. Genre as social action. Quarterly Journal of Speech 70 (2): 151-167.
- Мусолф 2006:** Musolff, A. 2006. Metaphor Scenarios in Public Discourse. Metaphor and Symbol 21 (1): 23-38.
- Мусолф 2016:** Musolff, A. 2016. Political Metaphor Analysis: Discourse and Scenarios. London: Bloomsbury.
- Нюман и др. 2017:** Newman, N., Fletcher, R. and A. Kalogeropoulos. 2017. Reuters Institute Digital News Report. Oxford: Reuters Institute for the Study of Journalism.

- Синклеър и Култард 1975:** Sinclair, J. and M. Coulthard. 1975. *Towards an analysis of discourse*. Oxford: Oxford University Press.
- Стъбз 1983:** Stubbs, M. 1983. *Discourse Analysis: The Sociolinguistic Analysis of Natural Language*. London: Wiley-Blackwell.
- Пантер 2022:** Panther, K.-U. 2022. *Introduction to Cognitive Pragmatics*. Amsterdam/Philadelphia: John Benjamins.
- Пантер и Торнбърг 2007:** Panther, K.-U. and L. Thornburg. 2007. Metonymy. In: Geeraerts, D., Dirven, R. and H. Cuyckens (eds.). *Handbook of cognitive linguistics*, pp. 236–263. Oxford: Oxford University Press.
- Пейдж и др. 2022:** Page, R., Barton, D. Lee, C. Unger, J. W. and M. Zappavigna. 2022. *Researching Language and Social Media*. London: Routledge.
- Полтридж 2013:** Paltridge, B. 2013. Genre and English for specific purposes. In: Paltridge, B. and S. Starfield (eds.). *Handbook of English for Specific Purposes*, pp. 347-366. Malden, MA: Wiley-Blackwell.
- Полтридж 2021:** Paltridge, B. 2021. *Discourse Analysis. An Introduction* (3<sup>rd</sup> edn.). New York: Bloomsbury.
- Раден и Кьовешеч 2007:** Radden, G. and Z. Kövecses. 2007. Towards a Theory of Metonymy. In: Evans, V., Bergen, B. and J. Zinken (eds.). *The Cognitive Linguistics Reader*, pp. 335-359. London: Equinox.
- Райзигл 2008:** Reisigl, M. 2008. Analyzing Political Rhetoric. In: Wodak, R. and M. Krzyżanowski (eds.). *Qualitative Discourse Analysis in the Social Sciences*, pp. 96–120. London: Palgrave.
- Ричардсън 2019:** Richardson, B. 2019. *A Poetics of Plot for the Twenty-First Century. Theorizing Unruly Narratives*. Ohio: The Ohio State University Press.
- Рош 1973:** Rosch, E. 1973. Natural categories. *Cognitive Psychology* 4: 328-50.
- Рош 1975:** 1975. Cognitive reference points. *Cognitive Psychology* 7: 532-47.
- Рубин 1921:** Rubin, E. 1921. *Visuell wahrgenommene figuren: Studien in psychologischer analyse*. Kobenhaven: Gyldendalske boghandel.
- Руиз де Мендоса 2020:** Ruiz de Mendoza, F. J. 2020. Understanding figures of speech: Dependency relations and organizational patterns. *Language & Communication* 71: 16–38. doi.org/10.1016/j.langcom.2019.12.002
- Руиз де Мендоса 2022:** Ruiz de Mendoza, F. J. 2022. Resemblance dimensions in figurative language use. In: Bagasheva, A., Hristov, B. and N. Tincheva (eds.). *Figurativity and human ecology*, pp. 15-41. Amsterdam/ Philadelphia: John Benjamins.

- Си и Юс 2018:** Xie, Ch. and F. Yus. 2018. Introducing internet pragmatics. *Internet Pragmatics* 1(1): 1–12. <https://doi.org/10.1075/ip.00001.xie>
- Силия и Водак 2005:** Cillia, R. and R. Wodak. 2005. Political Discourse. In: Ammon, U. (ed.) *Sociolinguistics: An international handbook of the science of language and society*, pp. 1638–1652. Berlin: Walter de Gruyter.
- Семино и Калпепър 2002:** Semino, E. and J Culpeper. (eds.) 2002. *Cognitive stylistics: Language and cognition in text analysis*. John Benjamins. <https://doi.org/10.1075/lal.1>
- Стефанович 2006:** Stefanowitsch, A. 2006. Dataset-based approaches to metaphor and metonymy. In: A. Stefanowitsch and S. Th. Gries (eds.). *Dataset-based approaches to metaphor and metonymy*, 1-16. Berlin: Mouton de Gruyter.
- Стийн и др. 2010:** Steen, G., Dorst, A., Herrmann, B., Kaal, A., Krennmayr, T. and T. Pasma. 2010. *A method for linguistic metaphor identification*. Amsterdam: John Benjamins Publishing Company.
- Стокуел 2002/2020:** Stockwell, Peter. 2020. *Cognitive Poetics: An Introduction* (2<sup>nd</sup> edition). London: Routledge.
- Стокуел 2009:** Stockwell, P. 2009. *Texture: A cognitive aesthetics of reading*. Edinburgh University Press.
- Танен 1980:** Tannen, D. 1980. Spoken/Written Language and the Oral/Literate Continuum. *Proceedings of the Sixth Annual Meeting of the Berkeley Linguistics Society*, pp. 207-218. Berkeley, CA.
- Тинчева 2012:** Tinceva, N. 2012a. *Political Speeches. A Cognitive Perspective on Text and Structure*. Sofia: Askoni Publ.
- Тинчева 2015/2018:** Tinceva, N. 2015/2018. *Text structure: a window into discourse, context and mind* (2<sup>nd</sup> edn.). Sofia: POLIS.
- Тинчева 2022:** Tinceva, N. 2022. Political speeches: Conceptual metaphor meets text worlds and gestalt psychology's shifts in profiling. In: Bagasheva, A., Hristov, B. and N. Tinceva (eds.). *Figurativity and human ecology*, Amsterdam/ Philadelphia: John Benjamins.
- Тросборг 1997:** Trosborg, A. 1997. Text Typology: Register, Genre and Text Type. *Text Typology and Translation* 3: 3-23.
- Уайтли 2011:** Whiteley, S. 2011. Text world theory, real readers and emotional responses to *The remains of the day*. *Language and Literature* 20 (1): 23–41. <https://doi.org/10.1177/0963947010377950>

- Уърт 1999:** Werth, P. 1999. Text worlds: Representing conceptual space in discourse. London: Longman.
- Фелан 1996:** Phelan, James. 1996. Narrative as Rhetoric: Technique, Audiences, Ethics, Ideology. Ohio: Ohio State University Press.
- Феърклаф 1989:** Fairclough, N. 1989. Language and Power. London: Longman.
- Ферклаф и Феърклаф 2015:** Fairclough, N. and I. Fairclough. 2015. Textual Analysis. In: Bevir, M and R. A. W. Rhodes (eds.), pp. 186-198. The Routledge Handbook of Interpretive Political Science. London: Routledge.
- Флудерник 2002:** Fludernik, M. 2002. Towards a 'natural' narratology. London: Routledge. DOI:[10.4324/9780203432501](https://doi.org/10.4324/9780203432501)
- Флудерник 2010:** Fludernik, M. 2010. Narratology in the twenty-first century: The cognitive approach to narrative author(s). Publications of the Modern Language Association of America 125(4).924-930. DOI:[10.2307/41058291](https://doi.org/10.2307/41058291)
- фон Дийк 1977:** van Dijk, T. A. (ed.). 1997. Discourse Studies: A Multidisciplinary Introduction. SAGE Publications.
- фон Дийк 2018:** van Dijk, T. A. 2018. Socio-cognitive discourse studies. In: Flowerdew, J. and J. E. Richardson (eds.). The Routledge Handbook of Critical Discourse, pp. 26-44. Routledge: New York.
- Хайланд 2021:** Hyland, K. 2010. Community and Individuality: Performing Identity in Applied Linguistics. Written Communication 27 (2): 159–188. doi:[10.1177/0741088309357846](https://doi.org/10.1177/0741088309357846)
- Халидей и Хасан 1976:** Halliday, M. A. K. and R. Hasan. 1976. Cohesion in English. London: Longman.
- Халидей и Хасан 1985:** Halliday, M. A. K. and R. Hasan. 1985. Language, context, and text: Aspects of language in a social-semiotic perspective. Melbourne: Deakin University Press.
- Гий и Ханфорд 2012:** Gee, J. P. and M. Handford. 2012. The Routledge Handbook of Discourse Analysis. London/New York: Routledge.
- Херман 2009:** Herman, D. 2009. Basic elements of narrative. Oxford: Wiley-Blackwell.
- Херман 2018:** Herman, D. 2018. Narratology beyond the human: Storytelling and animal life. New York: Oxford University Press.
- Хътчинс 2010:** Hutchins, E. 2010. Cognitive Ecology. Topics in Cognitive Science 2: 705–715. DOI: [10.1111/j.1756-8765.2010.01089.x](https://doi.org/10.1111/j.1756-8765.2010.01089.x)



- Шартерис-Блак 2005:** Charteris-Black, J. 2005. Politicians and rhetorical. The persuasive power of metaphor. London: Palgrave Macmillan.
- Юс 2014:** Yus, F. 2014. Interactions with Readers through Online Specialized Genres: Specificities or Adaptability?  
[https://www.researchgate.net/publication/256086919\\_Interactions\\_with\\_readers\\_through\\_online\\_specialised\\_genres\\_Specificity\\_or\\_adaptability](https://www.researchgate.net/publication/256086919_Interactions_with_readers_through_online_specialised_genres_Specificity_or_adaptability)
- Юс 2018:** Yus, F. 2018. Identity-related issues in meme Communication. Internet Pragmatics 1 (1) : 113–133. <https://doi.org/10.1075/ip.00006.yus>
- Юс 2022:** Yus, F. 2022. Smartphone Communication: Interactions in the App Ecosystem. London: Routledge.
- Юь 2014:** Yu, N. 2014. Embodiment, culture and language. In Sharifian, F. (ed.). The Routledge handbook of language and culture, pp. 227– 239. New York: Routledge.

## **ПРИНОСИ НА ДИСЕРТАЦИЯТА**

**1.** Първият принос на дисертацията е теоретичната рамка, предложена и приложена в изследването: рамката координира и хармонизира принципи и постулати от проучванията върху концептуалната фигуративност, гещалтпсихологията, теорията на текстовия свят и когнитивните изследвания на текста и дискурса. По този начин дисертацията представлява стъпка към постигане на по-голямо взаимно обогатяване при когнитивните изследвания, ориентирани към текст и дискурс.

**2.** Формулиран е многопроцесен когнитивен модел, предназначен като многоцелеви инструмент, който има потенциала да бъде приложен в изследванията на различни аспекти на използването на текст и дискурс. Моделът е приложен както към единични аспекти на използване на текст и дискурс, така и към комбинации от такива аспекти, което го прави съвместим с различни изследователски цели и групи от изследователски цели.

**3.** Многопроцесният модел подкрепя схващането, че всеки продукт на човешка когнитивна дейност – от анализ на едно понятие до мета-анализ на цели теоретични подходи – може да бъде изследвано като резултат от едни и същи основни фундаментални когнитивни операции.

**4.** Изолирани са следните когнитивни механизми като компоненти на многопроцесния модел: концептуална метафора, концептуална метонимия, припокриване на Светове и профилиране на Светове.

5. Разкрива се, че механизмите от модела функционират прототипно, като един или повече механизми се очертават като по-важни в зависимост от изучавания обект. Понятията с „по-тесен“ обхват като, например, СТРУКТУРА НА ТЕКСТА са по-зависими от метафора и метафтонимия. Понятията с „по-широк“ обхват като ПОЛИТИЧЕСКА РЕЧ и ПУБЛИКАЦИЯ ВЪВ ФЕЙСБУК се доказват като по-зависими от свързаните с конитивни Светове механизми и от концептуалната метонимия.

6. Въвежда и се защитава важноста на понятието „Реален Свят“ като когнитивно явление.

7. Хармонизират се изследванията върху Текстови и Дискурсни Светове с изследванията върху гещалт възприятията и динамичното профилиране.

8. Действието на концептуалната метафора и концептуалната метонимия се съвместява с процесите на създаване на Светове чрез възможността цели светове (а не само отделни домейни) да могат да бъдат профилирани чрез вариации в обхвата на даден Свят.

9. Доказва се наличието на превключвания в профилирането на ТС и ДС, както и потенциалното предизвикване на двусмислие относно това кой свят е профилиран в момента. Потвърждава се, че изборът кой тип свят (т.е. ТС или ДС) да се профилира в момента не е дейност с един верен отговор, а по-скоро въпрос на индивидуални „онлайн“ специфики на възприятие.

**10.** Демонстрира се, че един и същ многопроцесен набор от когнитивни механизми функционира както при „онлайн“, така и при „офлайн“ процесирание на информация, свързана с текст и дискурс.

**11.** Демонстрира се как многопроцесният модел може да се използва при практически анализ както на академични понятия (напр. ТИП ТЕКСТ, СУПЕРСТРУКТУРА НА ТЕКСТА), така и на общи понятия, използвани непрофесионално от дадено население (напр. БРЕКЗИТ).

## ПУБЛИКАЦИИ ПО ТЕМАТА НА ДИСЕРТАЦИОННИЯ ТРУД

1. Tincheva, N. 2019. **Conceptualizing BREXIT: First post-referendum days' dynamics in metaphorization**, *International Journal of Language and Culture*, vol:6, issue:2, 2019, pages:255-278, doi://www.jbe-platform.com/content/journals/10.1075/ijolc.17012.tin, SCOPUS: Q2 (45т.)
2. Tincheva, N. 2019. **"Brexit means ..." UK vs. continental online-media users and English-language metaphoric conceptualizations**, *Journal of Language and Politics*, vol:18, issue:6, 2019, pages:848-869, doi:10.1075/jlp.19005.tin; SCOPUS: Q1, 1st percentile. (45т.)
3. Tincheva, N. 2022. **Political speeches: Conceptual metaphor meets text worlds and gestalt psychology's shifts in profiling**. In Bagasheva, A., Hristov, B. & N. Tincheva (Eds.) *Figurativity and Human Ecology*, pp. 85-106. Amsterdam/Philadelphia: John Benjamins Publ., SCOPUS. (20т.)
4. Tincheva, N. (forthcoming). **'Narrative structure', 'rhetorical structure', 'text structure': A conceptual complex meets text- and discourse-world profiling shifts**. *English Text Construction*, SCOPUS: Q1, 1st percentile. (45т.)